

ÉRTEKEZÉSEK

A FILOZÓFIAI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

A M. TUD. AKADEMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

DR. FINÁCZY ERNŐ

OSZTÁLYTITKÁR.

IV. KÖTET. — 5. SZÁM.

ADATOK

A BÜNTETTESEK JELLEMCSOPORTJAINAK MEGÁLLAPÍTÁSÁHOZ

IRTA

FINKEY FERENC

R. TAG.

— Felolvasta a II. osztály 1932. december 5.-én tartott ülésén —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

1933.

A világháború kitörését közvetlenül megelőző évtizedekben szinte divat volt a büntetőjog válságáról, a mai büntetési rendszer, különösen a börtönbüntetés csődjéről beszélni és írni. Mérsékeltabb temperamentumú írók is a büntetőjogi eszmék forradalmáról, az egész büntetőjog közeli átalakulásáról, gyökeres reformjáról írtak sorozatos füzeteket, sokan vaskos köteteket.

Ez a válságos állapot, a büntetőjogi vezéreszmék körüli kétségtelen forrongás könnyen megérthető, ha meggondoljuk, hogy a büntetőjog a társadalmi rend egyik legfontosabb védelmi eszköze lévén, fejlődése mindig lépést tartott és tart a társadalom fejlődésével, aminek természetes folyománya viszont, hogy a társadalmi elméletek és eszmények, a koreshmék, a világnézetek és az életszemlélet koronkénti változása mindig visszatükröződik a büntetőjogi szabályokon és intézményeken. Elég csak a XVIII. század végének az európai társadalmat gyökerében megrázkódtató eseményére, a francia nagy forradalomra, az azt előkészítő s az ezáltal uralomra juttatott koreshmékre és ezeknek a büntetőjog gyökeres átalakítását eredményező hatására visszagondolnunk.

A francia forradalom hármas jelszava: a szabadság, egyenlőség, testvériség világreformáló eszméi rombolták le kétségtelenül a közép- és az újkor barbár, véres büntetőjogát, ezek a hatalmas társadalmi koreshmék hozták ma-

gukkal az európai jog- és kultúrállamokban a büntetési rendszernek és a büntető eljárásnak teljes átalakulását, a büntetőjogi privilégiumoknak a megszüntetését, a kegyetlen kivégzési módok, a testi és a becstelenítő büntetések, a kínzó vallatás eltörlését, az úriszékek önkénykedéseinek, az államfők visszaéléseinek a visszaszorítását s a büntetések végrehajtásában a törvény előtti egyenlőség és az emberieség eszméjének lehető érvényesítését.

Ezeket a nagyszerű reformokat, a modern, emberies büntetőjognak a tulajdonképeni megszületését alapozza meg bölcsészetiileg a Kant és Fichte subjectiv idealismusa, az individualistikus világfelfogás. Kantnak a XIX. század egyik vezető koreszméjévé nőtt kategorikus imperativusa, hogy az embert mint erkölcsi lényt sohasem szabad eszközül felhasználni, tehát az államnak a büntettesben is el kell ismernie az ember eszméjét, a *személyiséget*, — ez a ma is uralkodó axioma lassanként áthatja a XIX. század egész büntetőjogát s úgy az *anyagi jogban*, mint a büntető eljárásban és a büntetés-végrehajtásban a bűnelkövető *személyisége*, az ő *akanyi bűnössége*, ennek a minősége és foka mind nagyobb figyelemben részesül. Ebből az idealistikus felfogásból fakadt ki a XIX. század első felében a legszebb büntetőjogi elmélet: a javítási elmélet, mely kiharcolta a modern börtönöket és börtönrendszereket.

A XIX. század vége felé azonban az idealistikus világnézet varázsa lassanként elhalványul, előtérbe nyomul minden kultúrállamban a természettudományi világnézet és a szociális életszemlélet. Az új uralkodó eszmék szerint nem az egyes ember, nem az egyén többé a világ központja, hanem a társadalom, a köz. Az egyéniség kultusza helyett a *solidaritas*, a társadalmi osztályok egymásrautaltsága, az elmaradt osztályok felkarolása, anyagi és kultúrális előrevitele lesz a társadalmi törekvések vezérelve.

A társadalom eszmevilágában beállott ez az új fordulat nem maradhatott hatás nélkül a büntetőjogi irodalomra és a tételes büntetőjogra sem. *Wahlberg*, volt bécsi tanár, 1869-ben megjelent híres művében (*Individualisirung im Strafrechtspflege*) látszólag ugyan a régi jelszó, az egyénítés

keresztülvitele érdekében, lényegében azonban az új világnézet úttörője gyanánt veti fel a gondolatot, hogy ne csak a bűncselekményekkel, azoknak scholasztikus osztályozásával foglalkozzunk, mint a classicus iskola és az addigi Btk-ek tették, hanem a társadalom jól felfogott érdekében a *büntettek* egyéniségét, azok különböző *typusait* tegyük vizsgálódás tárgyává s ezeket igyekezzünk megfelelően osztályozni. Az ő általa felállított megkülönböztetés az *alkalmi* és a *szokásszerű* büntettek közt (Gelegenheits — Gewohnheitsverbrecher) lett kiindulási pontja a büntettek osztályozása körüli lélektani, sociologiai és kriminálpolitikai, immár több mint félszázados vizsgálódásoknak.

Majd a *Lombroso*, turini orvosprofesszor nevével összeforrott bűnügyi embertani iskola tűzi ki céltudatos programjául a büntettek egyéniségének, testi és lelki alkatanak módszeres tanulmányozását, azzal a bevallott radikális céllal, hogy a büntetés sikertelennek bizonyult fogalmát megsemmisítse és a fennálló büntetési rendszert gyökerestől átalakítsa, az addig uralkodó jogi megtorlás elmélete helyett a bűnelkövetőktől, mint *közveszélyes egyénektől* való társadalmi védekezést állítva fel elérendő célul. Ezt az új jelszót, a *társadalmi védekezés* (difesa sociale, défense sociale) gondolatát teszik aztán magukévá az elmeorvostani és a sociologiai iskolák összes árnyalatai is.

Ez az új vezéreszme rövidesen megragadja a szakbüntetőjogászok lelkét is s a reformkövetelések kidolgozása végett Liszt berlini, Prins brüsseli és Van Hamel amsterdami tanárok 1889-ben megalakítják a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesületet (Union internationale de droit pénal, Internationale Kriminalistische Vereinigung), mely azonban bölcs mérséklettel már nem a büntetés fogalmának a megsemmisítésére, nem a tételes büntetőjog felforgatására törekszik, hanem azt tűzi ki célul, hogy úgy a bűncselekményt, mint az annak leküzdésére szolgáló eszközöket nem csupán jogi, hanem épúgy anthropologiai és sociologiai szempontból is kell tanulmányozni. Ennek a világ összes kultúrállamai büntetőjogászait és kriminologusait egy tudományos táborba gyűjtő nemzetközi egyesületnek a világháború kitöré-

seig végzett 25 évi munkássága eredményeül jegyezhetjük fel, hogy a kriminologusok első túlzásainak letompításával mindenütt uralkodó eszmévé emelte a büntettesektől való *különös védekezés*, a specialpreventio, vagyis a társadalomra *közveszélyes bűnelkövető csoportoktól* való különleges védekezés gondolatát s ezzel napirendre tűzte a büntettesek osztályozásának, a *büntettes jellemcsoportok* kutatásának a problémáját.

Igaz, hogy a büntettesek osztályozását már Lombroso és legelső nagy fegyvertársai: Ferri és Garofalo is megkezdették s az ő osztályozási kísérleteik, különösen a született büntettes fogalmának, majd a Garofalo »természetes« büntetteseinek elfogadhatósága feletti vitatkozások, szellemi harcok indították meg a N. B. E. munkásságát is. Kétségtelen azonban, hogy a N. B. E. kongressusai, majd az egyesület fiókjai gyanánt szerepelt nemzeti csoportok vitái során alakult ki az a helyes kiegyenlítő és megnyugtató módszer, hogy ne tisztán a biológiai vagy elmeorvostani nézőpontról tekintsük a büntettesek osztályait, az egyes jellemcsoportokat, hanem az etikai, a lélektani és a társadalomvédelmi szempontokat kössük össze és ilyen szélesebbkörű, minden oldalra kiterjedő vizsgálódások alapján igyekezzünk a tudományt és a gyakorlati életet egyaránt kielégítő megoldásra jutni.

Ez a helyes összefoglaló kiindulási pont, a kriminológiai, a büntetőjogi és a kriminálpolitikai szempontokat összebékítő felfogás lett uralkodó a háború előtti évtizedekben a tételes büntető jogokban is. A reformkövetelések reális, szükséges programpontjait ugyanis a XIX. század legvégén s a XX.-nak az elején a kultúrállamok egymás után sietnek törvénybeiktatni. Így már a világháború kitörése előtt valamennyi kultúrállam külön törvényt alkotott: a gyermek- és a fiatalok bűnelkövetőkről, — a közveszélyes munkakerülőkről, — sok helyen külön törvényben szabályozták a visszaesők vagy a megrögzött büntettesek elleni biztonsági intézkedéseket. Az első ízben vétkező alkalmi kisebb bűnelkövetőkre mindenütt életbeléptetik a büntetés végrehajtásának a feltételes felfüggesztését. Több államban

külön törvényt alkotnak az elmebeteg és a gyengeelméjű bűnelkövetőkről is. Úgy hogy a Btk.-nek általános, elvileg minden büntettesre egyaránt vonatkozó szabályai szinte észrevétlenül differentiálódnak. A rendes büntetőjogi szabályok alól maguk a törvényhozások kiemelik és külön elbánnás alá veszik:

1. a gyermek- és fiatakorúakat;
2. az elmebeteg és a gyengeelméjű bűnelkövetőket;
3. a közveszélyes munkakerülőket;
4. a megrögzött büntetteket és
5. az elsőizbeni kisebb alkalmi bűnelkövetőket.

A Btk. rendes általános szabályai így voltaképen csak a normális elmeállapotú felnőtt büntettes egyéniségekkel szemben kerülnek alkalmazásra.

A háború előtti büntetőjogban tehát épen a túlhaladtoknak tekintett individualistikus világnézet magva, a büntettes személyiségének, az egyéniségnek a büntetőjogi értékelése, az *egyénytés* (individualisatio) vezéreszméje vezette rá a szakirodalmat és a törvényhozásokat, hogy annak keresztülviteléhez, az egyénítésnek a minél teljesebb megvalósításához nélkülözhetetlen előfeltétel, igazi előkészítő lépés a bűnelkövetők helyes csoportosítása, a büntettes jellemcsoportok megállapítása. Az egymástól eltérő jellemű bűnelkövetők megfelelő, vagyis eltérő kezelése nemcsak az igazság követelménye, de a társadalom védelmének új jel-szava értelmében is elengedhetetlen előfeltétele a helyes büntető igazságszolgáltatásnak.

Az említett jellemcsoportok megkülönböztetését különben maga a gyakorlati élet, a törvényalkotás legközvetlenebb indítéka, a szükség tette elodázhatalanná. A bírói gyakorlatban oly sűrűn jöttek elő a tipikusan hasonló esetek: egyfelől a pajkosságból, gyerekes csínyből vétkező fiatalok, az erkölcsi elhagyatottságból, az elmaradt vagy egyenesen rosszirányú nevelés folytán züllésnek indult fiatakorú bűnelkövetők ezrei, — az elmebetegséggel, örökletes terheltséggel, korlátolt elmeállapottal védekezők nagy tömege, — másfelől a munkakerülő csavargók, az álkoldusok, a szélhámos nagy büntettek változatos csoportjai és a megátal-

kodott, hivatásszerű büntettek nagy csapata, hogy ez a, sajnós, gazdag anyaghalmoz szinte önkéntelenül provokálta az egyes csoportok megkülönböztetését és követelte mindenikkel szemben a különleges eljárást.

És jött aztán a világháború, a maga erkölcsdurvító, a társadalom addigi békés rendjét felforgató következményeivel s jött utánna az összeomlás, a folyton fokozódó gazdasági és a ma is ránk nehezedő hihetetlen pénzügyi válságokkal. Ezeknek a közismert kriminogén tényezőknek az eredménye lett a kriminalitásnak az ugrásszerű hullámozása, a háború alatt a férfi büntettek arányszámának a lezuhanása, helyett a nők és a fiatalok bűnözésének a felszökkenése, — a háború után pedig különösen a gazdasági visszaélések, az árdrágítások, adócsalások, a bankszedelgések, az apróbb és nagyobb csalások, uzsoráskodások nagyarányú felburjánzása. Más téren pedig a vagyoni tönkretétel felett elkeseredett idegsokkos hadirokkantok és az állás nélkül vergődő családfenntartók által véghezvitt családtörések és másjellegű családi drámák szaporították az élet és a testépség elleni borzalmas bűnesetek amúgy is nagy számát.

Mint mindennek a világon, a háborúnak is két oldala, kettős eredménye van. A rengeteg szenvedés, pusztulás, felforgatás mellett ott vannak az új találmányok, új felfedezések minden téren. Amint az orvostudományokban, így különösen a sebészet terén a rengeteg anyag és alkalom forrása lett a bámulatos tudományos és gyakorlati haladásnak és fellendülésnek, úgy a büntetőjogban is a kriminalitás új alakjai, a bűnelkövetők egészen új vagy újfajta típusai a velük szemben való védekezés új módjait, az addigi büntetési rendszer kibővítését, átalakítását tették szükségessé, a háború előtt merésznek tetsző reformgondolatok megvalósítására adtak módot és alkalmat.

Igaz, hogy azok a rendkívüli, illetőleg kivételes rendelkezések, amiket a háborús kriminalitás, majd az összeomlás utáni zavaros állapotok tettek elkerülhetlenné, nem mindig állották ki a bírálókat s némelyiket valóban csak a rendkívüli helyzet, a felszaporodott társadalomellenes

vagy egyenesen államfelforgató merényletek megfékezésének sürgős szüksége igazolt, amiket aztán a normális idők visszatérével hatályon kívül is kellett helyezni. Sajnos, azonban még ma — több mint egytized elmúltával — sem mondhatjuk azt, hogy a szennyes ár eltisztult s a kriminalitás folyama visszatért a rendes medrébe.

Ma is egymás után bukkannak fel az állami és a társadalmi rend esküdt ellenségei, a politikus desperadók és a politikai mezbe bújtatott felforgató elemeken kívül a legkörmönfontabb szédelgések, csalások, a vakmerő fosztogatások, sikkasztások igazi nagymesterei. Bizony nem ritka eset, hogy közép- vagy főiskolát végzett vagy épen diplomás, magasabb műveltségű egyének, jótékony vagy hazafias intézmények alkalmazottjai követik el a nagyarányú csalások, sikkasztások, hamisítások hosszú sorozatát. Mások előkelő állásuk, összeköttetésekük fitogtatásával kápráztatnak el és fosztanak ki szegény embereket. A homokra épített bankok nagyhangú vezérigazgatói, alapítói, a kaució-szédelgők, a hiszékeny kis existenciák százait rántják be és juttatják koldusbotra, a valutacsempészek újabb és újabb fejedelmei pedig magát az államot, a nemzeti vagyont károsítják rendszerint hatalmas összegekig.

Ugyanez az erkölcsi kloaka, a háborús és a kilengéses idők óta ittmaradt, meghibbant mentalitás termelte ki a kéjgyilkosok, a Kürten Péterek, a Landru-k riasztó alakjait, akiknek legújabb hőse a vonatrobantással hivatászerűen foglalkozó Matuska Szilveszter.

Ez a bőséges anyaghalmoz, a kriminalitás mai körképe, a közveszélyes bűnelkövetőknek újabb és újabb alakjai készítetik a büntetőjog tudományának a munkásait, hogy tovább foglalkozunk *a büntettes jellemekkel*, azokat igyekezzünk az eddigieknél helyesebben csoportosítani, hogy ellenük alaposabban és sikerebben védekezhessünk.

Az első, illetőleg az előzetes kérdés azonban az, hogy lehet-e csakugyan büntettes jellemről és jellemcsoportokról, jellemfajokról beszélni? Nem ellenkezik-e a »jellemes« ember fogalmával, a jellem szó közönséges értelmével, ha a büntetteknek jellemet tulajdonítunk? Ha pedig nem,

akkor is lehet-e a bűnelkövetőket mint külön osztályt kiszakítani a társadalomból, elkülöníteni a többi, a »nem bűnös« emberektől s az ő lelki világukról, az ő testi vagy lelki alkaturáról, a büntetettek lélektanáról külön tudományt alkotni? Nem vezet-e ez végeredményben a Lombroso született büntetetésének, a bűnös ember típusának az elfogadásához?

Erre az előzetes kérdésre vagy ellenvetésre, bármilyen nagyhorderejű problémák tolnak fel mögötte, ezúttal igen rövid a feleletünk. A büntetőjogász a jellem alatt nem annak szűkebb értelemben vett fogalmát, nem az »etikailag értékes« embert érti, hanem annak általános lélektani fogalmát, ami az *egyén szellemi tulajdonságainak az összefoglalását*, különösen az akaratos tevékenységeiben uralkodó vonását jelenti. (V. ö. Kornis Gy.: A lelki élet. IV. 431.) A büntetőjog ugyan egyik legbecsesebb forrástudományul ismeri el az erkölccsant, hiszen a bűnösség, az egyéni felelősség, a beszámítás fogalmait egyenesen az etikából vesszük és mindig hangsúlyozzuk, hogy a büntetőjogi bűnösség alatt a bűnelkövetőnek erkölcsi hibáját, erkölcsellenes viselkedését is értjük, ez az elismerés és hangsúlyozás azonban nem jelentheti azt, hogy a büntetőjogi fogalmakat tisztán az erkölccsant szemüvegén át nézzük. A jellem fogalma kétségtelenül megalkotható, a jellemek csoportosítása megtörténhetik tisztán az etikai nézőpontok szerint, azonban a büntetőjogban, a gyakorlati élet követelményeire és a társadalmi védekezésre, mint a büntetés legfőbb céljára gondolva, a büntetettek jellemének, egyéniségének a megállapításánál és megértésénél első sorban azok lelkülete, akaratos tevékenységüknek uralkodó vonásai, szóval egész lelkiségük (mentalitásuk), intellektuális és erkölcsi habitusuk veendő figyelembe.

Ha helyesnek fogadjuk is el a legújabb lélektani iskolák legtöbbször azt a tételét, hogy a *személyiség* és a jellem nem azonos fogalmak, mert a személyiség felöleli az egyén összes testi és intellektuális adottságait, viszont gyakorlati oldalát nézve a problémának, igazat kell adnunk a »megértő«, vagy a »szellemtudományi« pszichológiai irányok képviselőinek abban, hogy a felnőtt ember egyénisé-

gének a sokszor csak intuitív megértésénél, tehát valódi jellemének megállapításánál az illető egyén akaratos tevékenységeinek az *állandó* vonása, tehát a lelkülete, *lelki egyénisége* a döntő. Ily értelemben pedig a büntettekénél is lehet és szükséges is jellemről, karakterisztikus jellemvonásokról beszélni, mert a társadalomban tényleg nem csupán jóerkölcsű, becsületes, tehát etikailag kifogástalan egyének élnek, hanem rosszindulatú, bűnelkövetésre könnyen hajló, kemény, kegyetlen lelkű, vakmerő vagy léha, könnyelmű egyéniségek is, akiknek a típusait, a büntettes jellemeknek igazi iskolapéldáit a Shakespeare örökbecsű drámái eléggé világosan állítják elénk.

A büntetőjogi tudomány tehát nem tekinti a bűnelkövetőket valami külön társadalmi osztálynak, nem akarja az embereket a »bűnösök« és »nem bűnösök« két főosztályába különíteni. A bűnelkövetők testi vagy lelki alkatukra nézve épen olyan emberek, mint a többiek, épen olyan vágyak, érzelmek, indulatok vezetik őket cselekményeikben, a lelki folyamatok épen úgy folynak le náluk, mint más embereknél. Hiszen sohasem tudhatjuk, hogy akivel az utcán, a villamosban találkozunk, talán kezét is fogtunk, nem követett-e el valamikor vagy nem fog-e jövőre valami bűntettet elkövetni. Az u. n. bűnügyi lélektan tehát nem valami különálló, a becsületes emberekkel foglalkozó lélek- vagy elmetantól egészen eltérő fogalmakkal operáló tudomány, hanem csak egyik részlete, illetőleg alkalmazott ága az általános lélek- vagy elmetannak. Mindenesetre helyes és szükséges azonban, ha a lélektan behatóan foglalkozik a bűnelkövetők lelkületével, azok különböző csoportjainak lelkiiségével, mert az is bizonyos, hogy a büntettek, különösen a súlyosabb büntetteket elkövető egyének lelki világa, mentalitása mégis csak másféle, mint a bűnelkövetéstől távolmaradt embertársaké.

Nem szabad azonban abba a túlzásba esnünk, amibe Lombroso és a régiebb kriminál-biologusok jutottak, mikor büntettes típusról, született büntettesekről beszéltek. Ez a fogalom kétségtelenül a naturalismus, a pszichofizikai iskola szélső balszárnyának a túlhajtása volt, melyet a mai

lélek- és elmetani irodalom túlnyomó többsége a limine visszautasít. Senkire se mondhatjuk rá, mégha örökletesen terhelt családból származik is, vagy ha az elmeszakértők degeneratív vonásokat állapítottak is meg külső alkatán, hogy az illető ezen testi vonások folytán feltétlen bizonyossággal bűnelkövetővé fog válni. Egyik legilletékesebb szakemberünk, *Török Aurél*, anthropologusunk, mondta, hogy az embertan tudománya még odáig sem jutott, hogy valakinek a külsejéről csak némi következtetést is vonhatnánk az illetőnek lélekszerve (agyveleje) jellemző alakjára, még kevésbbé lelki sajátságaira. Nagyon helyesen mutatta ki *Balogh Jenő* már évtizedekkel ezelőtt, hogy Lombroso, aki a fegyházakban levő elítélt büntetéseket tette tanulmánya tárgyává, voltaképen a »fegyenc-typusról« beszélhetett volna, de nem sikerült neki a büntettes egyetemes typusát, vagyis a »született büntettes« fogalmát, a a büntettest mint külön strukturájú embert, mint valami külön emberfajtát bebizonyítani. A kriminálbiológia mai művelői nyiltan be is vallják, hogy szó sem lehet arról, hogy a büntetéseket, akár a legsúlyosabb büntettek elkövetőit is, mint valamely zoologiai species tagjait tekintsük, vagyis a büntettes anthropologiai typusát nem lehet fenntartani, erre egyenesen hiányoznak a tudományos bizonyítékok, még kevésbbé van tényalapja a »nemzetközi büntettes« typusnak, mert tarthatatlan Lombrosónak az a tétele is, hogy a születéssel nyert bűnös jellem, az öröklött degenerációs jelleg erősebb az ethnologiai jellegnél, vagyis pl., hogy az olasz és a német született büntettes közt nincs különbség. (*Ad. Lenz: Grundriss der Kriminalbiologie, 1927. 9 l.*) Hogy ez a túlhajtott felfogás mennyire nem felelt meg a tényeknek, elég bizonyosságot szolgáltatott rá a világháború, amely kézzelfoghatóan beigazolta, hogy a faji, illetőleg a nemzetiségi jelleg a leg-erősebb tényező úgy a nemzetek, helyesen az állami társadalmak, mint az egyének életében.

Lombrosónak és a bűnügyi embertan, illetőleg a ma inkább u. n. bűnügyi élettan művelőinek azonban nagy érdemük, hogy az átöröklés nagy jelentőségére, mint a

bűnelkövetés endogen tényezőjére, felhívták a büntetőjogászok figyelmét. A bűnelkövetés okaival foglalkozó külön tudomány, a kriminal-aetiologia ugyan ma már tisztában van azzal, hogy az átöröklés, illetőleg a szervezeti okok (alaptermészet, vérmérséklet, a temperamentum) csak egy részokát képezik a bűnelkövetésnek, ami mellett a társadalmi (exogen) és a lélektani tényezők is mindig további és talán jelentősebb ható okai a bűnelkövetésre való elhatározásnak, de azt maguk a szakbüntetőjogászok is jogosult és szükséges követelésnek tekintik, hogy a bíró mindig igyekezzék kikutatni és megállapítani a vádlott származási körülményeit, testi és lelki alkatát, öröklött vagy szerzett betegségét, hajlamait, szokásait, hogy ezeket, a felelősségrevonás szempontjából annyira fontos mozzanatokat a bűnösség megállapításánál és a büntetés kiszabásánál kellően és alaposan értékelhesse.

A büntettes jellemek és jellemcsoportok általános megállapításánál tehát elengedhetetlen előfeltétel a büntettek lelki alkatának, egyéni szervezetének lehető pontos tisztázása. Evégből kell legalább is a súlyosabb bűneseteknél, ahol a bűncselekmény büntetőjogi következményei is súlyosak lehetnek, felderíteni a vádlott családfáját, elődeinek az életviszonyait, a vádlott családi és neveltetési körülményeit, melyek mind fontos tényezők egyénisége megismeréséhez. De éppen olyan fontos a vádlott intelligenciájának, értelmi képességeinek, képzettségének, sajátos hajlamainak, szokásainak, társadalmi viselkedésének a biztos megállapítása s végül erkölcsi állapotának, legbelsőbb lelki világának, érzelmeinek is lehető tisztázása. Ezekből a mozaik darabokból, az ilyen széleskörű *jellemrajzból* fogja a bíró emberi bizonyossággal megállapítani, hogy a vádlott — amennyiben büntetőjogi felelősségre vonható — a büntettes jellemcsoportok melyikébe sorozandó s ehhez képest minő büntetést vagy biztonsági-, illetőleg nevelő-intézkedést rendeljen el vele szemben.

A mai büntetőjogi tudomány tehát nem éri be többé azzal, a régibb lélektanra támaszkodó sematizálással, mely

egyszerűen a különböző bűncselekmények elkövetőinek az u. n. típusait, így a gyilkos-, a tolvaj-, a csaló-, a hamisító- stb. típusait különböztette meg, amit még egyes, legmodernebb lélektani és büntetőjogi munkákban is olvashatunk, így *Wulffen*-nek a büntettesek lélektanáról (Psychologie des Verbrechers. I—II. k.), valamint *R. Heindl*-nek a »Hivatásos büntettesekről« (Der Berufsverbrecher VII. kiad. 1929.) írt nagyterjedelmű művében. A mai, szerintem is helyes álláspont szerint »gyilkos-typus«, vagy »tolvaj-typus« nincs, amint nincs becsületsértegető, vagy levéltitoksértő typus sem. A gyilkosok, épen úgy mint a tolvajok, a csalók, vagy bármelyik bűncselekményt elkövetők között annyiféle, egymástól egészen eltérő jellemű egyének vannak, az emberölést, a lopást, csalást, a gyújtogatást, vagy a becsületsértést is oly különböző motivumokból, oly különböző értelmiségű és foglalkozású egyének követik el naponta, amit mi büntető bírák tudunk leghitelesebben igazolni, hogy ugyanazon bűncselekmény elkövetői közül is egyiket az egyik, másikat a másik vagy harmadik jellemcsoportba kell helyeznünk. *Holtzendorff*, egy régibb büntetőjogi író, a gyilkosságnak hatféle főmotivum-csoportját különbözteti meg (Das Verbrechen des Mordes und die Todesstrafe. 1875.), vagyis a gyilkosoknak hat főcsoportját, mindenikben ismét egymástól sokban eltérő jellemeket, — a tolvajok különböző csoportjainak *Wulffen* említett, ma is közkézen forgó műve egész hosszú sorozatát ismerteti, — *Heindl* pedig a »hivatásos« büntettesek jellemcsoportjában épen húszféle bűncselekmény elkövetőit sorozza be, érdekes élet- és jellemrajzok kíséretében. Mennyire eltérő jellemek vannak a tolvajok mérhetetlen széleskörű táborában, mutatja *Wulffen*-nek személyes tapasztalatai alapján tett megjegyzése, hogy a »betörő« mesterek mélységesen lenézik a jámbor »besurranó« tolvajokat és szóba se állnak velük, le nem ülnének velük egy asztalhoz.

A büntettesek jellemcsoportjait tehát nem az elkövetett bűncselekmények szerint kell megkülönböztetnünk, hiszen akkor egyszerűen annyi jellemcsoport lenne, ahány

bűncselekményt a büntető törvénykönyv felvett, hanem ettől függetlenül, illetőleg azt csak egy symptomának tekintve, elsősorban a bűnelkövetők lélektani jelleme, ezeknek egymástól eltérő osztályai, csoportjai szerint.

Hány és minő jellemcsoportot különböztessünk meg a bűnelkövetők között, sajnos, e tekintetben a bűnügyi lélektan még ma sem tud kifogástalan, szabatos kategorizálást nyújtani. A bűnügyi lélektan csak alkalmazott része lévén az általános lélektannak, általánosságban, illetőleg elvileg ez utóbbinak a tanításait tekinti irányadóknak a büntetések kategorizálásánál is. Miként a régibb bűnügyi lélektani írók vagy a bűnelkövetés belső okaival, az u. n. lelki tényálladékkal foglalkozó büntetőjogászok az akkori speculativ lélektan tételeit fogadták el és alkalmazták a büntetőjog céljaira, úgy a mai bűnügyi lélektani és büntetőjogi irodalom a ma uralkodó lélektani tételekből kell, hogy kiinduljon.

A lélektan tudományának már a háború előtt, de különösen a háború befejezte óta bámulatosan fellendült és sok tekintetben forrongó irodalmában ugyan a kívülálló laikusnak nem kis feladat eligazodnia. Nekünk, büntetőjogászoknak azonban — a saját problémánk megnyugtató megoldása érdekében — nem szükséges, de merészség is lenne — dilettans voltunk érzetében — beleavatkoznunk a Freud-féle *psychoanalysis*, az Adler-féle *individual-psychologia*, a Jung-féle *analytikus psychologia*, a legújabban oly kitűnő művekkel gazdagodott *charakterologia*, vagy a Spranger-féle »szellemtudományi« irányú *alkat-psychologia* és a Kretschmer-féle *orvosi lélektan* módszertani vagy fogalmi vitáiba. Annál kevésbbé, mert ezeknek az új lélektani iskoláknak a tételei a büntetések jellemcsoportjai megállapításához meglehetősen kevés közvetlen tájékoztatást nyújtanak.

Igy a jogászok körében is felette népszerű Kretschmer-féle orvosi lélektan két, legelterjedtebb tétele: 1. a leptosom (asthenicus), az athletikus és a pyknikus testalkat (s ezek mellett a dysplastikus speciáltypusok), — a testalkattal összefüggő zykloid és schizoid temperamentum

s ezek alapján a zylothym és schizothym »átlagember«, vagyis a jellem ily két főtypusának a megkülönböztetése, 2. a régi négy temperamentum helyett hat főtemperamentum és a degeneratív specialtypusok rendkívül érdekes megvilágítása, közvetlen haszonnal a büntetőjogban alig alkalmazható. Csupán az elmebeteg és a gyengeelméjű bűnelkövetők megértéséhez szolgáltat Kretschmer és általában az orvosi lélektan rendkívül becses útmutatásokat a büntetőjogászoknak. Az épelméjű egyének között azonban bizonyára nem a tagbaszakadt, vagy a vézna testalkat, nem a zömök vagy szikár testi külső tesz valakit büntetetté. Úgy a gyilkosok, mint a tolvajok és bármely bűncselekmény elkövetői között akadnak egyaránt piknikus és atletikus testűek, most schizothym, majd zylothym lelki alkatúak. Szembeötlően igazolja a Kretschmer-féle testalkati distinctióknak a büntetőjog szempontjából való használhatatlanságát Ad. Lenz, grázi tanárnak legújabb Kriminálbiológiája (1927.), mely épen ennek az új orvosi lélektannak a büntettesekre való alkalmazását kísérli meg. Kapunk itt sok nagyon érdekes élet- és jellemrajzot különböző fegyházakban tanulmányozott, legnagyobbbrészt gyengeelméjű bűnelkövetőkről, ezeknek schizothym vagy zylothym alkatáról, de végeredményében az egész munka legtávolabbról sem nyújt felvilágosítást arról, hogy ennek vagy amannak a testalkatnak mennyiben volt befolyása arra, hogy az illető ezt vagy azt a büntetést elkövette. Helyesen jegyzi meg *Gruhle*, hogy a büntettesek problémáját testi állapotukból megfejteni nem lehet.

Azonban a Kretschmer-féle orvosi lélektanból — ha nem fogadhatjuk is el, hogy a bűnelkövetők külön testalkatú (struktura-, konstitutio-typusú) egyének lennének — a büntetőjogász mégis sokat tanulhat. Egyfelől a gyengeelméjűség különböző alakjainak megértése és értékelése tekintetében, másfelől egyes alapvető lélektani igazságok tisztázása kérdésében. Így örömmel állapíthatom meg, hogy ez az új orvosi lélektani iskola is megerősíti azt a modern büntetőjogi felfogást, hogy az egyéniség, a bűnelkövető személy jellemének megállapításánál egyaránt figyelemmel

kell lennünk az illető egyén testi, értelmi és erkölcsi jellemvonásaira, mert az egyéniségnek ez a három oldala szervesen összefügg, amit szemmel láthatóan bizonyít például a kretin-eknél a törpe, elferdült test s az értelmi és erkölcsi képességek teljes hiánya, vagy a koracastráltaknál a felnyult vékony test és a flegmatikus lelki alkat. Ugyancsak nagyértékű a büntetőjog szempontjából is Kretschmernek az a megállapítása, hogy az ember jelleme, ami alatt ugyan ő az egyén egész személyiségét (die Gesamtpersönlichkeit) érti, kora gyermekkortól kezdve fejlődik a szervezet és a környezet (Konstitution und Konstellation) állandó kölcsönhatásából. A temperamentum is nem egyszerű biológiai alaptulajdonság, hanem vegyült produktuma a szervezeti tulajdonságoknak és a milieunek s a különös adottságoknak. Az egyén intelligenciájának a fokára azonban első sorban az örökölt vonás (Erbanlage) és csak másodsorban döntő a nevelés és a milieu befolyása. Az ember etikai alkatára ellenben a környezetnek és a nevelésnek van intenzívebb befolyása.

Ugyancsak csupán ilyen általános tételeket és igazságokat vehetünk át a saját álláspontunk megalapozására és erősítésére a *Schütz Antal* találó szavai szerint »ifjú erőtől és a jövő reményeitől duzzadó« karakterológiából, így a *Klages* nagybecsű alapvető műveiből és *Spranger*-nek a classicus idealismusra, a humanitas magasztos eszméjére épített alkatpsychológiájából. Klages-nek a temperamentumos és a »temperamentumtalan« egyének két főtypusa közötti megkülönböztetését, nemkülönben a Spranger által az emberi személyiségről felállított hat *életformát*, illetőleg hat *ideális alaptypust*: az elméleti-, a gazdasági-, az esztétikus-, a szociális-, a hatalmi és a vallásos ember típusait, bármennyire elismerjük ilyen életformák felállításának helyességét, mint az emberi élet céljainak idealistikus megvilágítását, s bármennyire meghajlunk Spranger filozófiájának magas nézőpontja előtt, épúgy a *Dékány István* által legújabbán kiformált három alaptypust: a technikai, a szociális és az axiológiai én-t, a büntettes jellemek

és jellemcsoportok összeállításánál aligha tudnók értékesíteni.

A legalaposabbnak elismert Spranger-féle karakterologia és az ennek nyomán kialakulóban levő alkatpsychologia az emberi alaptypusoknak oly elvont, a legáltalánosabb alakjait, a személyiségnek oly ideális megnyilvánulásait, a tiszta typusait keresi, aminők a valóságban elő sem fordulnak, csak mint képzeleti, vagy egyenesen extrém typusok léteznek. A büntetőjogász tehát, akinek elméleti problémák megoldásánál, illetőleg azokban való állásfoglalásánál is a valóság talaját nem szabad elhagynia, ha sokat tanul is a lélektan legújabb irányainak gazdag irodalmából, a büntetteknek typologizálása, a köztük levő jellemcsoportok megkülönböztetése kérdésében az említett legkiválóbb karakterologusok és alkatpsychologusok egyikének az osztályozását, az általuk felvett alaptypusokat vagy ideáltypusokat sem vehetjük át egyszerűen.

A lélektannal is úgy van a büntetőjogász, mint a filozófiával általában. Kiindulási pontot, inspiratiót mi is a filozófiából kapunk, de az onnan nyert vezéreszméket, alapvételeket a magunk céljai szerint kell feldolgoznunk és értékesítenünk. Az ember személyiségének a megértése, a jellem általános fogalma, a jellem »magva« kérdéseiben tehát természetesen mi is a karakterologia mai legkiválóbb képviselőinek a tanítására támaszkodunk, azonban a magunk birodalmában, a büntettek egyéniségek különleges lelkületének a megfejtésénél, ezek jellemcsoportjainak a megállapításánál a saját lábunkon kell járnunk, vagyis a gyakorlati élet és a büntető bírósági gyakorlat adatait kell értékesítenünk és a büntetőjog feladatát, céljait szemünk előtt tartanunk. Mi nem a büntettek ideáltypusait, nem a bűnelkövetés mintaszerű példányait akarjuk megállapítani, hanem a tényleg létező s bármelyikünk személyi és vagyoni biztonságát fenyegető bűnelkövető egyedeket kívánjuk az ő jellemük, lelki egyéniségük alapján csoportosítani.

Az összes bűnelkövetők végelemzésben, a legáltalánosabb jellemzéssel, kisebb-nagyobb mértékben társadalom-

ellenes egyéniségek, vagyis a Spranger-féle »szociális jellem«-nek fogyatékos vagy hibás kiadásai, akik most testi fejletlenségből, majd szellemi fogyatkozásból, majd erkölcsi hibából nem tudnak vagy nem akarnak alkalmazkodni a fennálló jogrend szabályaihoz, nem tudják, vagy nem akarják kellően fegyelmezni önmagukat. A bűnelkövetőket tehát jellemük, illetőleg jellembeli fogyatkozásaik, lelki egyéniségük alapján lehet és kell osztályoznunk.

A büntettek jellemcsoportjait pedig akkor fogjuk a büntetőjog céljainak megfelelően összeállítani, ha tekintettel vagyunk nemcsak a büntettek testi, illetőleg az öröklött alkat-tulajdonságaira, temperamentumukra, hanem ugyanilyen, sőt még nagyobb figyelemmel és gonddal igyekszünk megállapítani az illetőknek lélektani jellemét s ezzel összefüggően erkölcsi színvonalukat és társadalmi veszélyességük fokát. Hogy osztályozásunk, illetőleg csoportosításunk minél biztosabb legyen, ehhez pedig a büntettek minél nagyobb számának s minél különbözőbb egyéniségeinek az említett, minden oldalra kiterjedő megfigyelése és tanulmányozása adja meg a fogantyút. A háború előtti, de különösen a háború befejezte óta előállott mai kriminalitás adatai alapján a közveszélyes, a hivatásos, az elmebeteg és a korlátolt elmeállapotú, a megrögzött, az elhanyagolt és a züllésnek indult gyermekkorú és fiatalkorú bűnelkövetőkről rendelkezésünkre álló nagyszámú értékes monografiák, kisebb-nagyobb tanulmányok, jellemrajzok felhasználásával részemről a következő jellemcsoportokat vélem felállíthatóknak.

1. A gyermekkorú és fiatalkorú bűnelkövetők.

A gyermekkorban levő bűnelkövetőkre nézve az összes kultúrállamok törvényhozása már a háború előtt magáévá tette az angol és az északamerikai jognak azt a radikális felfogását, hogy az ilyen, fizikailag és szellemileg még ki nem fejlett egyéneket, ha büntettet követtek is el — ami sajnos, elégszer előfordul —, nem szabad a felnőtt büntettekkel egyenlő elbánás alá venni. Az ilyen, erkölcsileg

is fejletlen gyermekeket bűnelkövetés esetén sem tekinthetjük »bűnösöknek«, a rendes büntetőjogi felelősség alá vonhatóknak, miért is őket a mai büntetőjogi közfelfogás értelmében teljesen kirekesztjük a büntettes jellemcsoportok köréből. A gyermek jelleme még idomítás, nevelés alatt áll, tehát bármennyire rossz hajlamunak, indulatos, makacs temperamentumunak állapítottuk is meg az illetőt, a szó súlyos értelmében büntettesnek, állami büntetéssel sújtandónak nem mondhatjuk.

Büntetőjogi hivatalos magyarázata ennek a lélektani, erkölcsi és társadalomvédelmi szempontból egyaránt helyes és emberies felfogásnak az, hogy a gyermek, aki alatt a magyar büntetőjogban a 12-ik életévét még be nem töltött egyént kell érteni, nem rendelkezik jogilag érvényesíthető akaratképességgel, tehát cselekményei büntetőjogilag nem esnek beszámítás alá. Egy 10—11 éves gyermek ugyan lehet kiválóan eszes, értelmes egyén, tisztán lélektani szempontból, a legújabbban annyira fellendült gyermekpsychologia tanításai alapján s a nagyértékű gyermektanulmányi adatok kétségtelen tanúságai szerint tehát beszélhetnénk jelleméről s arról, hogy melyik jellemcsoportba látszik már most besorozhatónak, azonban a tételes büntetőjog értelmében ez felesleges, mert a 12. évét még be nem töltött egyént a Btk. és az 1908. évi Büntetőnovella értelmében is büntettesnek minősíteni s netaláni bűncselekményeért büntetőjogilag felelősségrevonni nem szabad.

Ez azonban nem azt jelenti, hogy a mai büntetőjog nem törődik a bűnelkövető gyermekekkel, tehát a rendőrség vagy a bíróság szélnek ereszti az eléje került bűnelkövetőt, mihelyt megállapította, hogy a bűncselekmény elkövetésekor még nem töltötte be a 12-ik évét. A Btk.-nek (1878: V. tc.) még tényleg ez a rideg és gyakorlatiatlan álláspontja volt, azonban a Bn. feljogosítja és kötelezi a fiataikorúak bíráit, akik elé kerülnek ma a gyermekkorú bűnelkövetők is, hogy a gyerekekről is szerezzék be a környezettanulmányt és ahhoz képest intézkedjenek az ily gyermek családi vagy iskolai *megfenyítése* iránt, ha pedig a gyermek a rossz, erkölcsrontó környezete miatt került

a bűnelkövetés útjára, a gyermek *javító nevelésének* elrendelése iránt értesítsék az illetékes gyámhatóságot.

A büntetőjog mai szabályai alapján tehát, habár a gyermekkorú bűnelkövetők absolute kiveendők a büntettes jellemcsoportokból, a bűnelkövető gyermek lélektanával, a gyermeki lélekkel, ha az a bűnelkövetésre fogékonynak bizonyult, foglalkoznunk kell. A szomorú tapasztalati adatok győzték meg a törvényhozást, hogy a gyermek, ha nem is jogilag, de tényleg lehet bűncselekmény alanya. A bírósági gyakorlat nem csupán a villamosokra felkapaszkodó, tehát kihágást elkövető, vagy nyáron a csábítóan piros cseresznyével rakott fákat megdézsmáló, — de betöréssel foglalkozó, sőt atyagyilkos gyermekeket¹ is tud felmutatni. Tehát az ilyen, még egészen kezdetleges, csak kialakulóban levő emberi lélekről is megállapíthatjuk, hogy rossz irányba indult, az öröklött rossz hajlam, az izgatott temperamentum és legtöbbször a helytelen nevelés, vagy a teljes neveletlenség folytán alaposan lehet tartanunk attól, hogy kellő fenyítés vagy megfelelő rendszerebb és helyesebb irányú nevelés nélkül az illető gyermeki lélek

¹ Még a Bn. előtti gyakorlatunkból idézhetek egy ilyen atyagyilkos-sági esetet, melynek elkövetői egy 13 éves leány és egy 12 éves fiú voltak. A két gyermeket anyjuk halála után durvalelkű atyjuk teljesen neveletlenül hagyta, a legkegyetlenebbül bántalmazta őket. Az emiatti elkeseredés vitte a két gyermeket atyjuk megölésének a gondolatára. Pár hónapi vizsgálati fogságuk alatt, az orvosi és a vizsgálóbírói gondos, emberies kezelés folytán szemmel látható volt jellemük megváltozása, illedelmes, jól nevelhető egyéneknek bizonyultak. Mind a két gyermekre tehát úgy az ő erkölcsi megmentésük és jövőjük irányítása, mint a társadalmi védekezés jól felfogott érdekéből helyesebb és sikeresebb lett volna a javító-nevelő-intézetbe utalás, mint a Büntetőtörvénykönyv akkor még hatályban volt szakaszai alapján a fiúra kiszabott 2 évi s a leányra mért 1 évi fogházbüntetés. Az eset orvosi leírását l. az Ig. Orvosi Tanács Munkálatai. III. 203. Büntetőjogi méltatását: *Balogh: Fiatalkorúak és büntetőjog.* 1909. 49.

Az enyhébb esetekre pedig jó példát beszélt el nekem nemrégiben egyik legkiválóbb fiatal bíránk. Egy rakoncátlan fiú kihívóan viselkedik tanítójával szemben. A fiataalkorúak bírása az átmeneti otthonba helyezi el. Az ottani gondos kezelés a fiút két hét alatt a leghelyesebb viseletű, engedelmes gyermekké változtatta.

még jobban elromlik vagy erkölcsileg elzüllik s így valódi büntettes nőhet belőle.

Ugyanezek a szempontok vezették törvényhozásunkat a Bn. készítése alkalmával, a bűnelkövetők korszerinti második osztálya: az u. n. *fiatalkorúak* tekintetében, akik alatt a 12—18. életév között levőket kell érteni. Ezekre nézve már a Btk.-nek is az volt az álláspontja, hogy különbséget kell tenni a beszámítási képességgel nem bíró és az azzal már rendelkező fiatalok között; az előbbieket úgy kell tekinteni, mint a gyermekeket, utóbbiakat azonban már felelősségre lehet vonni. Az óriási különbség a Btk. és a Bn. között azonban ebben a kérdésben az, hogy a Btk. a beszámítási képességgel rendelkező fiatalokat (és pedig a 12—16 éveseket) a rendes büntetési eszközökkel (fogházzal, börtönnel) sújthatóknak tekintette, míg a Bn. a beszámítási képességgel bíró fiatalkorúakat is formailag teljesen kiveszi a rendes büntetési eszközök alól s velük szemben újszellemű *javítónevelési intézkedéseket* ír elő.

Ennek a modern felfogásnak egyszerű magyarázata az, hogy a Bn. szerkesztői magukévá tették az újabb lélektani iskolák tanítását, vagyis azt a helyes álláspontot, hogy a 12-ik életévét meghaladott, de a 18-ikat még be nem töltött fiatalkorú sem tekinthető kiforrott, megszilárdult jellemű egyéniségnek, hanem egy, épen kritikus fejlődési állapotban, a kiforrás, a jellem-érés korszakában levő lelki alkatú egyénnek, akire épen ezen forrongó lelkülete, még meg nem állapodott testi, értelmi és erkölcsi alkata miatt s ebből folyóan úgy köznevelési, mint társadalomvédelmi szempontból fokozott figyelemmel kell lenniök a büntetőjog gyakorlati munkásainak. Ezért mondja Spranger, hogy ha a karakter szót eredeti értelme szerint a »lényegmegnyilvánulás« (Wesensprägung) szóval fordítjuk le, azt állíthatnók, hogy az érési kor összkaraktere épen az, hogy nincs karaktere.

Idáig azonban nem szükséges elmennünk. A valóságban a fiatalkorúak közül legalább is a felnőttebbek (az angol terminologia szerint az *adult juveniles*), ha kész jellemeknek nem mondhatók is, de jellemük már kialaku-

lóban van. A társas együttélés főszabályairól, a jogokról és a kötelességekről, az erkölcsi normákról egy normális fejlődésű 15—18 éves fiatal embernek bizonyára vannak képzei, fogalmai. A büntetőjog tehát az ilyen serdült fiatalokat már nyugodtan felelősségre vonhatja az általuk elkövetett bűncselekményekért. Ezek tekinthetők azért az első büntettes jellemcsoportnak, melynek legjellegzetesebb vonása épen az, hogy az ide sorozott egyének még nem igazi egyéniségek, értelmi és erkölcsi képességeik még nincsenek teljesen kialakulva, akaratos cselekményeik rendszerint utánzásból, tanítóik, idősebb hozzátartozóik, barátai, tanácsadóik, csábítóik hatása alatt jönnek létre.

Ebbe a jellemcsoportba tehát a legkülönbözőbb testi és lelki alkatú fiatalokat foglalván össze, közöttük természetesen további osztályozás, csoportosítás lehetséges és szükséges. Így mindenestre külön kell foglalkozni a fiatalokorúak büntető bírójának a lelkileg abnormális, a psychopata fiatalokkal. A szellemileg épek közt ismét meg lehet különböztetni az élesebb eszűket és a kisebb intelligenciájúakat, a rosszindulatú, az erkölcsileg züllött, az erőszakoskodó, rakoncátlan egyéneket, a könnyelmű, pajkos, kalandvágyó, de különben jóérzésű alkatukat. A bűnelkövető fiatalok alcsoportjainak a részletes jellemzése, lelki alkatuk tanulmányozása és megállapítása egyik legérdekesebb feladata a lélektannak és a büntetőjognak.

A lélektannak, különösen az említett új lélektani iskolának manapság egyik legnépszerűbb problémája a fiatalokorúak lelki alkatának, lelki világának a tanulmányozása. Spranger egyenesen »a fiatalkor lélektana« címet adta az etéren valóban alapvetővé lett pompás művének (*Psychologie des Jugendalters*. I. kiad., 1924, a XIII.: 1930). De sereg számra megy a fiatalkorúak züllésének okaival, az elhagyatott gyermekek és fiatalok mentalitásával foglalkozó művek száma is. Ezek közül céломhoz képest csupán Sprangernek idézett — habár első sorban nem a bűnelkövető fiatalokkal foglalkozó — művéből kívánom azt kiemelni, hogy nagyon helyes, a büntetőjogászra is tanulságos és meggyőző Sprangernek az a kiindulási pontja,

hogy a fiatalok lelki világa már egészen más, mint a gyermekeké. A gyermek még az ösztönös, játékos életét éli, lelke nyitott könyv, mindent meg akar tudni, megtapintani, párbeszédet folytat a tárgyakkal, folyton kérdez, őszintén kimond mindent, ami elméjében megfogant, — a fiatalkorú lelke ellenben már új ösztönökkel, hajlamokkal, vágyakkal van tele, fellép benne a nemi vágy, az érvényesülési, az élvezeti, a pénz utáni vágy, fantazmagóriákkal van tele, monologizál. A gyermekkel ellentétben a fiatalkorú zárkózott, jellemét alig, vagy csak a legnehezebben lehet megérteni s ezért egyénisége veszedelmesebb, mint a gyermeké.

A jogérzet szempontjából a fiatalkorú, Spranger helyes megállapításai szerint is, radikális felfogású, az igazság fanatikusa, nagyratörő, az eget ostromolja, a lehetetlent is meg akarja valósítani. A fiatalkorú kisiklását, a bűn elkövetését is ezek a vonások magyarázzák meg. Eltekintve a pszichikai degeneratio (a psychopatak), az erkölcsi degeneratio, az intelligentia teljes hiánya és az abnormálisan bűnös környezet bűnrekészítő befolyásától, a normális fejlődésű fiatalokat főleg a kalandos olvasmányok, a bűnre csábító rémdrámák és detektívfilmek s a még kiforratlan szabad ösztönélet, az önfegyelmelés és a tapasztalat hiánya viszik a bűn útjára. Mind olyan megállapítások, amiket mi büntetőjogászok már rég hirdetünk.

Érdekes Sprangernek az 1923-iki német fiatalkorúak bírósági törvénye (Jugendgerichtsgesetz) ellen tett az a kritikai megjegyzése, hogy a fiatalkorú bűnelkövető büntetőjogi felelősségrevonásának a feltételeit még a »régi, teljesen elavult és minden tekintetben használhatatlan pszichológiára« alapítja, mikor »a tett törvényszerűtlenségének a belátásától, vagy az akaratnak a belátás szerinti elhatározási képessége« fennforgásától teszi függővé a büntethetőséget. Ezt azért emelem ki, mert a mi 1908. évi Büntetőnovellánk már 25 éve szakított ezzel az elavult pszichológiai felfogással és a modern lélektani követeléseknek megfelelően, csupán »az értelmi és erkölcsi fej-

lettség» fennforgásához, annak rendes, normális voltahoz köti a felelősségrevonhatást.

Viszont el kell ismernünk, hogy a mi modern szellemű Büntetőnovellánk s a Fiatalok bíróságáról szóló, szintén kitűnő újabb törvényünk (1913: VII. tc.) mellett is felette kívánatos, hogy a fiatalok bűnügyeivel foglalkozó bíránk a legnagyobb figyelemmel legyenek az alkatpszichologia újabb tanításaira, a fiatalok lelki életének különös adottságaira s igyekezzenek azok testi alkatát is vizsgálat tárgyává téve, intelligenciájukat, erkölcsi felfogásukat, forrongásban levő jellemüket minden irányban felderíteni.

Különösen fontos ez ma, a világháború és az összeomlás után, amikor nemcsak a felnőttek, de a fiatalok lelki világa, a háború óta felcseperedett új nemzedék lelkülete is a régiek időkhez képest szemmel láthatóan megváltozott és pedig jelentékenyen balra tolódott. Mindnyájan tapasztalhatjuk, hogy a mai fiatalok körében mennyire divat lett az idősebbek lesajnálása, a szülők iránti tisztelet elhalványulása, a régi idealista világfelfogás kigúnyolása, a classicus költőink figyelmen kívül hagyása, ehelyett a szélsőséges, zürzavaros irodalmi és művészeti irányok dicsőítése. A pajtáskodó szellem a serdülő fiúk és lányok között, a kétértelmű vagy éppen frivol társalgási módjuk, sokszor kihívó viselkedésük és ami valóban alig megérthető, a kommunista tanok terjedése nemcsak a kevésbé művelt, de a jobbmódú és jónevelésű társadalmi osztályok fiatalosága körében is, méltán kelt aggodalmat, sőt megdöbbenést közöttünk idősebbek közt.

Ez a lehangoló kép — ami ugyan talán csak nekünk, a mai válságos idők járása felett aggodalmaskodó idősebbeknek tűnik fel lehangolónak, hiszen a fiatalok mindig lelkesedtek az új, a merész, radikális eszmékért, mindig az újítokat, a reformereket, a szélső baloldaliakat ünnepelte, ami éppen az ifjúkor fentebb vázolt lelkiségének természetes folyománya s a haladásnak, a társadalom fejlődésének egyik szükséges tényezője is — a jelzett mai korkép tehát minket büntetőjogászokat közvetlenül azért érdekel, mert

a háború utáni fiatalságnak ez a kritikus mentalitása nagyon könnyen és elég gyakran vezet közülök egyeseket a bűn lejtőjére. Zilahy Lajos »Tűzmadár« c. korszerű szindarabjának 16 éves úrilánya, aki előkelő szülei tudtán kívül maga kezd viszonyt az adorált színésszel, akit aztán egy kis összezördülés miatt agyonlő, lehet, hogy csak a költői képzelet alkotása, de egy amerikai hírneves fiatalkorúak bírójának, Ben Lindsey-nek szenzációt keltett műve »A modern fiatalság forradalmáról« (Revolt of modern Youth) a megtörtént esetek hosszú sorának regényszerű leírásával bizonyítja, hogy mennyi s milyen súlyos bűncselekményeknek lesz szülője a fiatalságnak mai szabadjára eresztése, a családfői fegyelmezés elmaradása. Sajnos, a magyar büntetőbírószági gyakorlatból is idézhetnék sok hasonló szomorú esetet.

Nem szabad azonban kétségbeesnünk és felvont szemöldökkel pálcát törnünk az egész mai fiatalság felett. Kétségtelen, hogy ma is vannak bőségesen jól nevelt, kifogástalan erkölcsű ifjaink s talán a nagy többséget ide sorozhatjuk, sőt azt is el kell ismernünk, hogy a mai fiatalság értelmi színvonala, tudományos felkészültsége általában magasan felette áll a csak pár évtized előtti ifjúságénak. Éppen így el kell ismernünk, hogy vannak bőségesen családok, a fővárosban épúgy mint a vidéken, a városi és falusi társadalomban egyaránt, ahol a családfők fenn tudják tartani a helyes és szükséges fegyelmet a gyermekek és a fiatal családtagok felett. Az is kétségtelen, hogy a fiatalság egy részének elszilajodását és a bűnözés lejtőjére tévedését a gazdasági okok, a család vagyoni tönkrementése, a szülőknek ebből eredő érthető elkeseredett lelki állapota, idegzetük felbomlása idézi elő és magyarázza meg.

A büntetőjog azonban mindezeket a körülményeket csak mint méltánylást érdemlő, illetőleg a megfelelő intézkedések megválasztásánál irányadó mozzanatokat veheti figyelembe, azonban a normálisan fejlett fiatalkorú bűnelkövetővel szemben úgy a társadalom védelme, mint a kisiklott fiatal lélek erkölcsi megmentése érdekében szükséges az illető egyén megfenyítéséről gondoskodnia. A fiatal bűn-

elkövető már érzi a maga hibáját, felfogja cselekménye helytelenségét, felismerheti annak veszélyességét, így vele szemben a *jenyítés* (nem a megtorlás!), a most enyhébb, majd szigorúbb jellegű, de mindig *nevelési célzattal* alkalmazott intézkedés nemcsak helyén való, de elengedhetetlen, egyrészt azért, hogy a fiataloknál kiderült erkölcsi hibákat lenyesegezzük, másrészt azért, hogy őt helyesebb társadalmi viselkedésre, önfegyelmezésre kitanítsuk s ezzel megmentjük őt magát és a társadalmat az újabb bűnelkövetése súlyosabb következményeitől.

A fiatalok bűnelkövetők ezen jellemcsoportjának büntetőjogi kezeléséről hazánkban az 1908. évi Bn. a legkimerítőbben gondoskodott s a kezelés módjait a legbölcsebben állapította meg, amikor a nem romlott lelkületű, csak fiatalos meggondolatlanságból, hirtelenkedésből, vagy hanyagságból származott vétségekért a fiatalokkal szemben beéri a *birói megdorgálással* vagy a *próbárabocsátással*, ellenben a romlott erkölcsűekre és a rosszindulatú, fékezhetetlennek látszó fiatal bűnelkövetőkre a huzamosabb (a 21-ik életév betöltéséig) *javító-nevelést* és az ennek szigorúbb alakját jelentő *fiatalok jogházába* való beutalást (15 naptól 15 évig terjedhetőleg) írja elő. E két utóbbi szigorúbb intézkedésnek a célja kifejezetten a *jellemátalakítás*, a fiatalok erkölcsi hibáinak kiírtása és a jellemének helyes irányú átalakítása, utólagos kinevelése. A továbbépítést ezen a téren megkezdette Északamerika, a fiatalok magasabb korcsoportjának (17—24, néhol egész a 30. életévig) számára különleges jellemátalakító intézetek (*Reformatory*) szervezésével. (L. ezekről: *Finkey F.*: Az északamerikai reformatoryk tanúlságai. Wlassics Emlékkönyv. 1911.)

2. Az elmebeteg és gyengeelméjű bűnelkövetők.

A bűnelkövetők második jellemcsoportja, amelyre nézve ma már szintén kialakult a büntetőjogi tudomány egyértelmű álláspontja: az elmebetegségük vagy gyengeelméjűségük miatt bűnelkövető egyének.

A Lombroso született büntettes typusa feletti viták során, sőt már őt megelőzően felmerült az a főként elme-

orvosok által liangoztatott felfogás, hogy a büntetettek voltaképpen degenerált egyének, akiket az értelmi és az erkölcsi képességek hiánya vagy fogyatékossága visz a bűnelkövetésre. Több elmeorvos (Maudsley, Pritchard, Krafft-Ebing) az u. n. moral insanity: erkölcsi elmezavar, mások egy különleges bűnelkövetési elmebaj (nèvrose criminelle) folyamányának tekintették a bűnelkövetést. Ezt a felfogást is, mint jogosulatlan túlajtást ma már véglegesen visszautasítottunk tekinthetjük, nemcsak a büntetőjogászok, de az elmeorvostan művelői részéről is. Azonban két tanulsága, illetőleg eredménye mégis van az elmeorvosi iskola által megindított nagy irodalmi mozgalomnak.

Egyik az, hogy ma már axioma a büntetőjogban, hogy a valódi elmebetegeket bűnelkövetés esetén sem szabad büntetetteknek, azaz bűnösöknek tekintenünk. Ez oly átlátszó tiszta igazságnak tűnik fel ma előttünk, hogy épen azon csodálkozunk, miként volt lehetséges, hogy a szerencsétlen lelki betegeket, az élő halottakat, sok helyen még alig egy évszázaddal is ezelőtt bűnösöknek, az ördög által megszállottaknak, elfajult, rosszlelkű egyéneknek tekintették s ha büntettet követtek el, őket a **rendes büntetési eszközökkel** sujtották. Ma minden kultúrállam Btk-e egyértelműen a beszámítást teljesen kizáró oknak nyilvánítja az elmebetegséget. A másik uralkodó tétel pedig, amit az újabb elmeorvosi irodalomnak köszönhetünk, az, hogy a kifejezetten elmebetegeknek nem minősíthető, de kóros értelmi vagy erkölcsi elmeegyensúlyban szenvedőket is, ha ezen betegségük folytán bűncselekményt követtek el, különleges elbírálásban kell részesíteni és büntetőjogi felelősségrevonás esetében is, ha a társadalomra való közveszélyességük megállapított, külön, u. n. *gyógyeletartóztató intézetekbe* kell elhelyezni.

Ez a két tétel voltaképpen kapcsolatos és kiegészíti egymást. A büntető bíróra ugyanis a legnehezebb feladatok egyike, mikor a vádlott elmeállapotának kétes volta folytán annak épsége vagy zavart volta felett kell döntenie. Nem is beszélve arról, hogy a védők egy-egy súlyos büntett elkövetésével vádlott felmentése érdekében nem ritkán elme-

betegnek vagy legalább is betegesen korlátozott elmeállapotúnak, degeneráltnak, moral insanityben szenvedőnek így keznek feltüntetni teljesen épelméjű, normális fejlettségű egyéneket is — vannak esetek, mikor az elmeorvosok, akikről a büntető bíróság ily esetekben véleményt köteles kérni, maguk is kétségben vannak, ellentétes véleményeket terjesztenek a bíróság elé. Aztán vannak oly elmekór alakzatok (idült alkoholizmus, a butaság), amelyekre nézve az elmekórtan ma sincs még biztos megállapodásban, hogy igazi elmebetegségnek vehető-e vagy csupán korlátozott elmeállapotnak. De meg sok elmebetegségi alakzat nem egyszerre áll elő teljesen kifejeletten, hanem lassan, fokonyként halad előre, előbb csak egyes jelenségei mutatkoznak, majd az egyik betegnél gyorsabban, másiknál lassúbb tempóban fejlődik ki végleges kórformává.

Ezen utóbbi eset, a kezdődő elmebajban szenvedők és a csak korlátozott elmeállapotú, de kifejezetten zavart elméjűeknek nem minősíthető egyének elbírálása, ha büntettet követtek el, ma is a legélénkebb vita alatt álló problémája a büntetőjogi irodalomnak, mert ezek az egyének, éppen elmebeli fogyatékoságuk folytán a büntetés jelentőségét nem, vagy nem helyesen fogják fel, másfelől pedig, ha beteges állapotuk miatt a társadalom közbiztonságára veszélyeseknek látszanak, a társadalom védelmének az elve követeli, hogy velük szemben megfelelő biztonsági intézkedéseket tegyünk.

Büntetőjogi szempontból azért a kétes elmeállapotú büntettek között két csoportot kell megkülönböztetnünk: 1. a szakértő elmeorvosok által is kifejezetten *zavart elméjűeknek* véleményezett, végleges *elmebetegéket*, akiket a mai Btk. alapján büntetőjogilag beszámíthatatlanoknak minősítünk, így jogi értelemben bűnösöknek, büntetteknek nem mondhatunk, tehát a büntettes-jellemcsoportokból is ki kell rekeszteniük, — 2. a *korlátozott elmeállapotúakat* és *gyengeelméjűeket*, akik közül ismét azokat, akikre nézve eddigi társadalmi viselkedésük alapján a beszámítási képesség minimumát még megállapíthatjuk, büntetőjogilag felelősségre vonhatunk, azokat ellenben, akiknél ez a minimum

sem volt megállapítható, úgy közegészségügyi, mint társadalomvédelmi szempontból különleges elbánás alá kell vennünk.

Kétségtelen ugyanis, hogy az u. n. korlátolt elme-állapotú egyének között lényeges különbségek vannak a szellemi erőmennyiség és az erkölcsi minimum tekintetében. Igen sok esetben állapítja meg a büntető bíróság, hogy az orvosi vélemények szerint degeneratív vonásokat mutató, csekélyebb szellemi értékű egyén a társadalmi életben rendes foglalkozását végezni, ügyleteket kötni, hivatalát ellátni képes, rendes családi életet is él, szóval ha talán nem oly éles eszű is, mint más hasonló társadalmi állású és foglalkozású embertársai, de meg tudja állni helyét a társadalomban. Sokszor pedig a degeneratív ismérveket mutató, bűnelkövetésre hajlamosnak mondott vagy épen morálsan szellemi szenvedőnek véleményezetről a bíróság megállapítja, hogy ezen fogvatkozásai ellenére kitűnő észjárású, több nyelvet beszélő, esetleg felsőbb iskolákat kitűnően végzett egyén, aki körmönfont ravaszsággal követte el a nagyszabású sikkasztásokat, csalásokat, vagy egy rendkívül ügyes kereskedő vagy ügynök, aki bámulatosan eleven észjárással tudja megtéveszteni a legkülönbözőbb hatóságokat és egyeseket s magával rántani azokat az anyagi bukába.

Az ilyen kétségtelenül bűnös egyéniségeket azért, mint vakmerő s olykor csak szimuláló szélhámosokat a büntetőbíróságok teljes megnyugvással beszámíthatóknak minősítik s megfelelő büntetéssel sújtják. Az elmeszakértő a maga szempontjából, diagnosis gyanánt helyesen mutatja ki, hogy az ilyen hasadt lelki világú, schizothym lelkű egyén csekélyebb szellemi értékű és kisebb ellentállási képességgel rendelkezik a bűnelkövetésre csábító ingerekkel szemben, azonban a büntetőbíró, a gyakorlati életet, a társadalom védelmét tartva szemei előtt, köteles a törvény értelmében a büntetést alkalmazni.

Nézetem szerint azért, miután a valódi elmebetegeket absolute ki kell rekeszteniünk a büntettes jellemcsoportokból, a csupán elmebeli vagy erkölcsi fogvatkozásokat mutató

de egyébként beszámítási képességgel bíró egyéneket pedig a rendes büntetési eszközök alul nincs okunk kivonni, tehát őket egyéni jellemvonásaik alapján a rendes büntettek megfelelő jellemcsoportjába oszthatjuk be, — így külön jellemcsoportba csupán az u. n. *gyengeelméjűeket* sorozhatjuk, akiknél a beszámítási képesség minimuma hiányzik, akiket tehát büntetőjogilag felelősségre vonni nem lehet, akiket azért, ha az elmeorvosi szakvélemény értelmében állandó gyógykezelésre szorulnak, sajátos, u. n. gyógyletartóztató intézetekbe kell elhelyezni és csak felgyógyulásuk esetén kell újból döntenie afelett, hogy kívánatos és szükséges-e az illetővel szemben utólagosan a büntetés alkalmazása.

Sajnos, ez utóbbi, úgy elmeorvostani, mint büntetőjogi szempontból racionális és szükséges eljárás nálunk még mindig csak *pium desiderium*. Több államban, így Angliában, egyes északamerikai államokban már külön törvényeket alkottak a közveszélyes elmebetegekről és gyengeelméjűekről. Ennek a külön törvénynek a megalkotása egyik legfontosabb kriminálpolitikai követelése hazai elmeorvosainknak és büntetőjogásainknak, melynek jogosultságára elég csak egy egyszerű bűnesetet elmondanom a mai bírói gyakorlatunkból. Egy 22 éves napszámos legény boszúból, amiért egyik legénytársa a falusi bálon megszégyenítette, adott alkalommal ezt a társát egy karóval úgy fejbesújtotta, hogy 29 napig gyógyuló sebet ejtett a fején. Az elsőfokú bíróság a vádlottat hatheti fogházbüntetésre ítélte, a felsőbb bíróságok azonban, tekintettel az egybehangzó elmeszakértői véleményekre, amelyek kifejezetten schizofrénias elmebetegnek minősítették a legényt, felmentették a büntetés alól, de mivel az elmeorvosi megállapítások szerint a fiú nem volt se ön-, se közveszélyes, büntetőbíróságoknak nem állott módjukban elmeorvosintézetbe küldeni az illetőt, vagy valamely biztonsági intézkedést elrendelni. A bűnügynek ilyen, a büntetőtörvénynek megfelelő, tehát »törvényszerű« elintézése a társadalom védelme szempontjából megnyugtatónak semmiképen nem mondható. Itt igazán sürgős szükség lenne a külön törvény megalkotására.

3. A büntetőjogilag felelősségre vonható fiatalok és a még beszámítási képességgel rendelkező gyengeelméjűek két jellemcsoportján kívülálló, további büntetett egyéniségek, vagyis a *jelnőtt* és *lelkileg normális* bűnelkövetők körében a szükséges további csoportosítás kérdése attól függ, mit tekintünk a legfontosabb causa divisionisnak. A rengeteg osztályozási kísérletek közül a háború előtti büntetőjogi, illetőleg kriminalpolitikai irodalomban a Franz v. Liszt berlini professor hármas csoportosítása és a M. Kaufmann kriminalpsychologiai kettős felosztása volt a legelterjedtebb és legalaposabbnak látszó. Liszt osztályozása főként társadalomvédelmi szempontból készült; a büntetett jellemek közötti eltéréseknek nem kellő méltatásával. A *pillanati*, a *javítható* és a *javíthatatlan állapot-büntettek* három főcsoportjának a megkülönböztetés egyenesen a Liszt kriminálpolitikai követeléseinek jogosultságát kívánta igazolni. Kaufmann osztályozása kifejezetten lélektani alapra helyezkedik, de a gyakorlati jogászok igényeit is ki akarja elégíteni. Az *activ* és a *passiv* büntetett typus, az *akaratgyenge* és az *energikus* büntetett megkülönböztetése, aminek helyes megalapozása Kaufmann nagy érdeme, kétségtelenül reális alappal bír, megfelel a büntető bírói gyakorlatban rég felismert két főcsoportnak a büntettek között.

Bármennyire helyesnek látszik azonban tudományos szempontból a kérdés ily leegyszerűsítése, a minél kevesebb typus, illetőleg jellemcsoport megkülönböztetése, mely okból én magam is a háború előtti dolgozataimban három főcsoportot vettem fel (alkalmi vagy pillanati, kétes jellemű és hivatásos, megrögzött büntetett egyéniségeket), ma, a háború után felszaporodott anyaghalmoz, az egymástól lényegesen eltérő lelkületű büntettekéről gyűjtött rengeteg — persze egészben véve még mindig igen szerény keretű — gyakorlati adataim alapján arra jutottam, hogy a hármas vagy kettős felosztás prokrusteságja helyett úgy általános lélektani, mint társadalomvédelmi szempontból helyesebb és gyakorlatilag használhatóbb eljárás, ha a valósággal létező külön jellemcsoportokat saját nevükön

nevezzük, vagyis azokat a büntettes egyéniségeket, akik azonos vagy hasonló lélektani vonásokat mutatnak s akik ellen hasonló büntetési eszközökkel vagy biztonsági intézkedésekkel lehet védekeznünk, egy-egy csoportba foglaljuk össze, tehát az eddigi két vagy három főcsoport mindenike körében továbbfolytatjuk a differentiálást a bűnelkövetők jelleme, lelki egyénisége alapján.

a) A keménylelkű (*passionatus*) büntettek.

Ha a legsúlyosabb és legveszélyesebb jellemcsoporttal akarjuk kezdeni, ez alatt kétségtelenül a keménylelkű, *passionatus* büntettek csoportját kell érteni. A közveszélyes büntettek gyűjtőfogalmából, amit a »társadalmi védekezés« jelszavára esküvő kriminológiai iskolák már a háború előtt felállítottak s amely fogalomnak a létjogosultságát a háború utáni kriminalitás új alakzatai csak megerősítették, nézetem szerint nem a rendszerint annak tekintett »megrögzött« vagy »szokásos« büntettek alkotják a legsúlyosabb jellemcsoportot, hanem azok a kivételesen közveszélyes, keménylelkű bűnelkövetők, akik az emberies érzés hiányával, a bűnelkövetésben szinte örömet találva, kegyetlen hidegvérrel viszik véghez a legsúlyosabb büntetteket, leginkább a tömeges, illetőleg sorozatos gyilkosságokat vagy rombolásokat, — most herostratesi hírnévszerzés vágyából, majd sadista kéjvágyból, vagy birvágyból, bosszúból. A düsseldorfi rémnek nevezett Kürthen Péter, a párisi Landru, akik kéjvágyból a léprecsalt nőknek egész sorát fosztották ki és gyilkolták le¹ felháborító kegyetlenséggel, a Heindl: *Berufsverbrecher* c. kötetében ismertett hasonló tömeg-, illetőleg kéjgyilkosok vagy a magyar Matuska Sylvester, aki három országban követett el vasuti merényletet s legsúlyosabbat épen minálunk, ez a néhány példa eléggé igazolja, hogy tényleg vannak ily kemény-

¹ Kürthen Péter kilencrendbeli gyilkosság, Landru, a kautio- és házasságszédelgésekért előzőleg is többször büntetett párisi kéjenc, 11 nő meggyilkolása (a hullákat mindet elégette) miatt lett halálra ítélt. Landru-ügyben azonban nem kevesebb mint 280 nő eltüntetéséről volt szó. Heindl, id. m. 175.

lelkű, a bűnelkövetésben gyönyörűséget találó igazi gonosztevők.

De nemcsak ezek a világhírességre emelkedett büntettes díszpéldányok, hanem az ismeretlenül maradt örökségvadászok, vagy a vagyonra éhes feleséggyilkosok, a többszörös gyújtogatók, a sokszoros méregkeverők s hasonló kivételesen megkeményedett lelkületű és más nagy büntettesek is bátran idesorozhatók. Volt esetünk, mikor egy paraszt fiú képes volt három fivérét álmukban agyonlőni, hogy ő maradjon apja után egyedüli örökösnek. Egy néptanító egy-egy évi időközökkel két feleségét és egyik apósát mérgezte meg, hogy ezek ingatlanait magának tulajdonul szerezzze meg. Egy iparosmester hűségese fiatal feleségét és három kis gyermekét saját kezével megfojtotta, hogy elvehesse azt a nőt, aki iránt bűnös szerelmre gyúlt s a gyermekek se zavarják remélt új boldogságát.

Az ilyen kegyetlen lelkületű büntettesek kiemelkednek a megrögzött vagy szokásos büntettesek táborából, mely utóbbiak, mint mindjárt rátérek, rendszerint nem is mutatnak ily elvetemült bűnös jellemet s ha hajlamosak is a bűnelkövetésre, de ily acélos akaratok nincsenek arra, sőt gyakran csak a munkakerülés vagy a nyomor sodorja bele őket s a megszokás készteti tovább és tovább a bűn útján.

A Heindl által használt *hivatásos* büntettes (Berufsverbrecher) kifejezés inkább találó az említett keménylelkűekre, de teljesen ez sem fedti a fogalmat. Hivatásos büntettesnek tekinthetők olyan, aránylag kevésbé súlyos bűnelkövetők is, akik beérik apróbb csalásokkal, különféle szédelgéssel, parasztfogással, vagy aminők az üzletszerű orgazdák, kerítők, magzatelhajtók, akiket tehát helyesebben sorozhatunk be a megrögzött vagy szokásos büntettesek következő jellemcsoportjába. A Heindl által a hivatásos büntettesek gárdájába sorozott húsféle kategóriának jó része nem mutat annyira megátalkodott, keménylelkű bűnös jellemet, hogy ebbe a legmagasabb jellemcsoportba lenne beosztható.

A keménylelkű büntettesek legfőbb jellemvonása az emberies érzés hiánya, a megkeményedett kegyetlen lelkü-

let. Ezek tekinthetők a renaissance-korbeli Nietzsche-féle »tökéletes« (ideális) büntetések mai képviselőinek, akik úgy lélektani, mint társadalomvédelmi, — úgy erkölcsstani, mint büntetőjogi szempontból a legveszedelmesebb büntettes egyéniségek, a gonosztevők valódi ideáltypusai, akikkel szemben ezért a Btk. által ismert legmagasabb büntetés alkalmazása úgy az igazságos megtorlás, mint az ok-szerű védekezés, a különös megelőzés címén adott esetben indokolt és szükséges.

b) A megrögzött büntettek.

A megrögzött büntettek jellemcsoportjának a létezését s az ellenük való különleges fellépés szükségét már világszerte elismerik a törvényhozások. Először egyes észak-amerikai államok (Ohio 1885., Massachusetts 1887., Kentucky 1898.) hoznak külön törvényt a szokásos büntetések (Habitual criminals) ellen, legtöbb helyt a határozatlan tartamú, tehát meg nem javulás esetén életfogytiglani biztonsági letartóztatást írván elő az ellenük való védekezés okából. Az európai államok közül először Franciaország (1885.) látta elodázhatatlannak a többszörös »visszaesők« elleni drákói fellépést (élethossziglanra relegation egyes délausztráliai szigetekre), majd a kriminálpolitikai irodalom s a börtönügyi és büntetőjogi kongresszusok állandó sürgetésére a többi kultúrállamok is egymás után kiméletlenül állást foglalnak a társadalom eme javíthatatlanoknak látszó belső ellenségei ellen. Magyarország csak a világháború után, 1928-ban követi a példát. Az e kérdésben hozott második Büntető Novellánk (1928: X. tc.) azonban bátrabb és radikálisabb a legtöbb európai állam törvényénél, amikor magáévá teszi az északamerikai határozatlan tartamú, tehát esetleg egész élethossziglanra szóló biztonsági letartóztatást, az u. n. szigorított dologházba való beutalást a megrögzött büntettekkel szemben.

Kiket lehet és kell megrögzött büntetteknek tekinteni, ez most már, a törvényhozások rendelkezései folytán, többé nem merő irodalmi kérdés, nem elméleti probléma, hanem tételes büntetőjogi csoportosítás. Kétségtelen azonban, hogy

mindenik állam, mely a büntetések ezen külön jellemcsoportjáról törvényt alkotott, a szakirodalom megállapításai alapján és követelései nyomán indult el. A magyar jog szerint megrögzött büntetett az, aki legalább három büntetett (az élet, a szemérem vagy a vagyon ellen) és pedig vagy üzletszerűen vagy a bűnelkövetésre való állandó hajlamból követett el (1928: X. tc. 36. §.), aki tehát e hajlama folytán a társadalomra különösen veszélyes egyéniségnek tekintendő. A külföldi törvények is lényegében — több-kevesebb eltéréssel — ezeket a feltételeket írják elő. Általánosságban tehát azt mondhatjuk, hogy megrögzött vagy szokásos büntetések alatt a bűnelkövetőknek azt a jellemcsoportját értjük, akik akár öröklött rossz hajlamaik folytán, akár társadalmi okok, legtöbbször erkölcsi lezüllesztésük eredményeként a bűnelkövetésre különösen hajlamosak, akiknél a talán már végrehajtott hosszú vagy a többszöri börtönbüntetés nem fogott, őket se meg nem javította, se el nem riasztotta a bűnismétléstől.

A bírói gyakorlatban túlnyomóan a szokásos tolvajok, némelykor csalók vagy sikkasztók ellen kénytelen a büntető bíróság ezt az ultima ratiót jelentő legszigorúbb biztonsági intézkedést alkalmazni. Akárhányszor előfordul, hogy egy-egy ilyen üzletszerű vagy szokásos tolvaj előzőleg már tizszer vagy huszszor is volt büntetve. Egy osztrák börtönigazgató közlése szerint volt esete, mikor a beutalt előzőleg már 108-szor volt büntetve. Nálunk egy, a marosvásárhelyi kir. törvényszék által még a háború előtt a sok kisebb-nagyobb lopásért 19 és félévi fegyházra elítélt betörő, aki e hosszú összbüntetés kitöltése után itt Budapesten akarta folytatni a betöréseket, vívta ki magának a betörőkirály szomorú címét.

A megrögzött büntetések általában ugyan az »energikus« bűnelkövetők közé tartoznak, de valamennyien nem tekinthetők »keménylelkű« büntetett jellemeknek. Vannak közöttük sokan, akik dacos lélekkel, munkaiszonyból, valóban hivatásszerűen üzik a lopást vagy a csalást, tehát a szó teljes értelmében a bűnelkövetésből élnek. Ezek tehát esetleg besorozhatók a keménylelkűek fentebbi jellemcso-

portjába. De mások s talán azt mondhatnánk, hogy a többségük mégis nem öröklött rossz hajlamból, hanem a nevelletlenség, erkölcsi érzékük hiányos fejlettsége folytán sodródik a bűn útjára, melyen aztán — éppen erkölcsi erejük fogyatékosága miatt — megállani, onnan visszafordulni nem képesek. Ezeket tehát joggal nevezhetjük az angol terminológiával »szokásos« büntetteknek, mert tényleg mintegy állandó szokássá válik náluk a bűnelkövetés. Ha már egy-két börtönbüntetés van a hátuk mögött, kihal belőlük az ambíció, hogy valaha becsületes emberek legyenek, s mihelyt kiszabadulnak a börtönből, a legelső kínálkozó alkalommal folytatják a lopásokat, csalásokat. Akárhány eset van, amikor már a börtönben beszélik meg rokonszemű társaikkal a kiszabadulás utáni újabb betöréseket, vagy amint egy megtévelyedett volt diákvezérrel történt, az újabb pénzhamisításokat.

Bármennyire tiltakozunk elvileg az ellen, hogy valakit javíthatatlan büntettnak minősítsünk, a szomorú gyakorlati tapasztalatok kényszerítenek arra a beismerésre, hogy a megrögzöttek között bizony akadnak alig javítható vagy csak igen nehezen megjavítható egyéniségek. Ez magyarázza meg, hogy ezekkel szemben az északamerikai és a magyar törvények teljesen elejtették a határozott időtartamú s az elkövetett cselekmény súlya szerint kimérendő börtönbüntetés alkalmazását s kifejezetten csak biztonsági intézkedésül írják elő velök szemben a teljesen határozatlan tartamu »szigorított dologházba« beutalást, melyből csak a valóságos megjavulás és teljes megbízhatóság esetén bocsátatnak ki, akkor is egyelőre csak hosszabb (3 évi) feltételes szabadságra.

c) A szélhámosok.

Határos a megrögzöttekkel a szélhámosoknak, a léhaságból, a hiszékeny emberek vakmerő kizsákmányolásából élősködő bűnelkövetők szintén nagy tábor.

A háború előtti irodalmi terminológia szerint az u. n. közveszélyes munkakerülőket tartottuk ezen a címen külön jellemcsoportba összefoglalandóknak, amely terminológiát

a törvényhozások is magukévá tettek. Így a magyar törvényhozás 1913-ban alkotott külön törvényt (XXI. tc.) »a közveszélyes munkakerülőkről« s ezek elleni céltudatos védekezésül honosította meg az addigi büntetőjogunkban ismeretlen *dologház* intézményét, mint relative határozatlan tartamú biztonsági intézkedést. A háború után s különösen ma, amikor a munkanélküliség ijesztően súlyos problémája áll előttünk, amikor nemcsak a munkakerülő, léha, lusta elemek, de a munkát kereső tisztességes emberek, a fizikai és szellemi munkások százezrei, sok államban immár valószínűleg milliói, kénytelenek a törvény által tiltott csavargásra és koldulásra vetemedni s amikor a nélkülözés, a nyomor a jónevelésű, becsületes embereket is sokszor szinte ellenállhatatlan erővel csábítja a bűnelkövetés hinárjába, ma talán már anachronistikus jelző a »munkakerülő« kifejezés vagy legalább is nem eléggé jellemző a büntettek harmadik jellemcsoportjának a körvonalaására.

A háború alatt és után, az egymást kergető gazdasági válságok, a pénz értékének óriási változásai, egyeseknek, társulatoknak, egyesületeknek vagyoni összeomlása, a vakmerő gazdasági visszaélések, árdragítások, uzsoráskodások, bankszédelgések, a leghihetlenebb csínyekkel, becsapásokkal eszközölt kizsákmányolások valóban egy egészen új vagy újszerű jellemcsoportját teremtették meg a bűnelkövetőknek, akiket legjobban a szélhámos jelző illet meg. A világszerte közderűtséget keltett hirhedt köpenicki kapitány (a 27 évi raboskodása miatt a hatóságokat alaposan megréztőló Voigt Vilmos cipésmester) ismeretes trükkje jámbor felültetés azokhoz a nagystíliú, vakmerő fosztogatásokhoz képest, amiket a háború utáni idők válságos vagy ál-bankvezérei, gyufakirályai, a kisebb-nagyobb Al Capone-k, ál-bárók és ál-bárónék, a kijárók, a beugratók, a szerencselovagok százai elkövettek.

Főterrénumuk a csalás, a sikkasztás és a hamisítások összes alakjai, valamint az uzsora és a hitelsértés különböző tényálladécai. Ezek a szédelgők, a modern »lézengő Ritterek«, ha nem haladnak is az élet vagy a testépség elleni merényletekig, de nem kisebb veszedelmet képviselnek a

társadalomra, mert rendszerint egész seregét rántják maguk után a hiszékeny, megszorult embereknek, vagy a keservesen összekuporgatott szerény tőkéskejükből fosztják ki őket, hogy aztán ezek pénzének összeharácsolásából addig-ameddig vigan élhessenek, kártyázhassanak, lóversenyre jár-hassanak, dorbézolhassanak. Egy jótékony bank ürügye alatt véghezvitt nagyszabású csalási bűnügyben 1600 kis-embert juttattak tönkre a vezérigazgató urak. És ez nem is példa nélküli eset.

A szélhámosok mentalitása sokban megegyezik a megrögzött büntettekével. Ők is megszokják a bűnözés levegőjét, lelkiismeretlenül ismétlik csínyjeiket, vagy újból és újból kísérleteznek azokkal. Eltérnek amazoktól annyiban, hogy a szélhámosok rendesen nagyobb intelligenciájú, illetőleg eszesebb egyéniségek, akik raffinált ügyességgel tudják kitervezni és keresztülvinni s gyakran sokáig tudják leplezni bűnös manipulációikat és kikerülni a büntető igazságszolgáltatás karját. Erkölcsileg romlott, züllött egyéniségek, akiket a becsületes munkás élettől való iszony, a hirtelen és könnyen meggazdagodás vágya, a más emberek baja, nyomorúsága iránti érzéketlenség, szóval a léha, könnyelmű életfelfogás visz a bűn útjára. Ha tehát nem minősíthetjük is őket megrögzötteknek — ámbár akadnak köztük ilyenek is —, erkölcsi hiba és társadalmi veszélyesség dolgában általában nem sokkal állnak hátrább azoknál.

Büntetőjogi szempontból azért velük szemben szintén a legszigorúbb fellépés (hosszabb szabadságvesztés büntetés, esetleg utólagos dologházba utalás, valódi megrögzöttség esetén természetesen itt is a határozatlan időre való szigorított dologház alkalmazása) szükséges, ha sikeresen akarunk védekezni ellenük. Volt esetünk, hogy egy egyetemet végzett diplomás embert kellett a fél Európára kiterjedt nagyszabású csalásai és sikkasztásai miatt, mint megrögzött, a bűnelkövetésre állandó hajlammal bíró közveszélyes egyéniséget szigorított dologházba utalnunk.

d) Az erőszakoskodók.

Egy további népes jellemcsoportja a büntetéseknél az erőszakoskodó természetűek, a verekedők és késelők serege.

Míg a szélhámosok javarésze az intelligens, részben a képzett osztályokból rekrutálódik, a verekedők és késelők túlnyomóan a földmíves, napszámos és a kézimunkás osztályok tagjai. Sajnos, még mindig elég gyakori eset, hogy a falusi táncmulatságok, bálók vagy búcsúk kisebb-nagyobb verekedéssel, súlyos testi sértéssel, esetleg emberöléssel végződnek. Sőt gyakran, nagyobb összejövetel nélkül, egy-két ember korcsmai italozása is ezzel a szomorú eredménnyel zárul. Leggyakrabban tehát az ilyen súlyosabb esetek a szeszről felizgult lelki állapotban követtetnek el, az abban résztvevők így inkább az alkalmi bűnelkövetők következő enyhébb jellemcsoportjába lesznek beosztandók, azonban bizony akadnak ott a verekedők között igazi erőszakos jellemek is, akik keresik az alkalmat a kötekedésre, a haragosaik megverésére, nem törődve, hogy az illető milyen sérüléssel hagyja ott a csatateret, vagy épen halva marad ott.

Hogy ez mennyire falusi szokás — ha talán nem is tisztán magyar virtus, de mindenesetre nálunk is régi, begyökerezett szokás —, eléggé igazolja az is, hogy a Deák Ferencék 1843-iki Btk. javaslata egészen külön fejezetet készített »a verekedésről«, melyben részletes szabályokat állítottak fel a verekedés közben elkövetett szándékos vagy vigyázatlanul okozott kisebb-nagyobb testi sértések, vagy emberölés büntetésére, különösen súlyosító körülményül emelve ki: »ha a tettes előre meggondolva s reá készülve verekedett« (172. §). A mai Btk.-ünk csupán egyetlen szakaszt szentelt ennek a különleges testsértési esetnek s bizony nem a legsikerültebben oldotta meg a felmerülhető eshetőségeket, úgy hogy ez a szakasz ötvenkét év óta még mindig értelmezési vitákat provokál és a bírói gyakorlatban a legutóbbi időkig sok ingadozást idézett elő.

Az erőszakoskodók jellemcsoportjába tehát, nézetem szerint, nem minden verekedő vagy késelő legény sorozandó be, csak azok, akikre nézve előéletük, társadalmi viselkedésük, szokásaik alapján a bíróság kétségtelenül megállapítja, hogy izgága, verekedő, könnyen kést ragadó egyéniségek, akik ezen erőszakos jellemük folytán esetleg már többször álltak a bíróság előtt és kaptak kisebb-nagyobb büntetéseket az általuk okozott testi sértésekért, vagy halálokozásért. Megesik aztán nem ritkán, hogy az ilyen falurémét egy-egy parázs verekedés alkalmával az általa vérig sértegetett legények kirobbanó haragja agyonveri, meglyncheli. Legyünk azonban igazságosak, az ilyen erőszakoskodó egyéniségek nemcsak a falun akadnak, a »faluréme« nem egyedül vidéki specialitás, akárhányszor a városi mesterlegények, ipari alkalmazottak, sőt az értelmi osztályok tagjai körében is akadnak ilyen erőszakos, verekedő, a legdurvább lelkületű jellemeik.

Ennek a jellemcsoportnak a lelkisége, a jellemrajza egyszerű és könnyű. Az ősi, erőszakos, vad természet, a hatalmaskodás, az erősebb-hatalmasabb érzése dolgozik bennük, amit — különösen ha szervezeti, örökletes alapja is van az illető alkatában — a nevelés, a kultúra még nem tudott eléggé megszelídíteni. Az előbbi jellemcsoportokkal ellentétben, az ide sorozottak nem épen romlott erkölcsűek, erkölcsileg züllötteknek legtöbbször még nem tekinthetők — bár ilyenekké is fajulhatnak el —, a legtöbbjük csak a lelkületében mutat eltérést a rendes, békés természetű emberétől. Azonban általában az erőszakoskodók is veszélyes jellemeik, akik felette könnyen ragadtatják magukat bűnelkövetésre s gyakran megfontoltan, maguk keresik az összeütközésre az alkalmat. Velük szemben ezért szintén igazolt a szigorú büntetés, sőt többszöri bűnismétlés esetén az ily egyének ellen is a társadalom hatályosabb védelme érdekében megfelelő biztonsági intézkedés (dologház) elrendelése is.

e) A fanatikusak és az indulatosak.

Az alkatpsychologia szempontjából különösen érdekes és tanulságos jellemcsoport a fanatismusból és az indulatosságból bűnelkövető egyéniségek csoportja.

Az asthenias typushoz sorozott schizoid lelki alkatú egyének közül állnak elő zárkózott, belülről égő, önmagukat emésztő, tépelődő jellemek, akik aztán elmélkedéseik során — esetleg mások suggestiója alatt is — súlyos büntettek elkövetésére határozzák el magukat. Ezek közül az egyének közül állnak elő a politikai, vallásfelekezeti, nemzetiségi fanatikusok, akiknél a belső emésztő tűz lassanként gyűlöletté fajul és egyszer saját, titokban tartott elhatározás, másszor a hasonérzésű társaik megbeszélése, a vezető egyéniségek izgatásának vagy terrorjának a hatása alatt gyilkosságokat, világszenzációt keltő merényleteket visznek véghez. A régiebb idők, de különösen az utolsó félszázad politikai gyilkosai, merénylői, az anarchista, a nihilista, majd a kommunista merényletek elkövetői nyújtják beszélő példáit az ilyen exaltált, fanatikus bűnelkövetőknek.

Sajnos, a tapasztalati adatok igazolják, hogy egyes ilyen politikai, vallási vagy nemzetiségi fanatikusok úgy békés időkben, mint különösen forradalmas, izgalmas napokban szinte lelki szükségnek, szent kötelességüknek tekintik a gyűlölt ellentábor kimagasló vezérének, a királynak, az államfőnek, pártvezérnek meggyilkolását, tehát nemcsak tudatosan, megfontolt szándékkal, de egyenesen célzatosan, tervszerűen készítik elő és hajtják végre a sokszor borzalmas merényleteket. Az anarchistáknak egyik szárnya pedig egyenesen programjául, legfontosabb feladatul tűzte ki »a tett propagandáját«, időnként egy-egy rémtett elkövetését, aminek estek áldozatául az utolsó száz évben többek között II. Sándor orosz cár, Carnot francia köztársasági elnök s a mi áldott emlékü, bálványozott Erzsébet királynénk. A legújabb évtizedek politikai gyilkosságai pedig elég élénken állnak még szemünk előtt.

A fanatismusból bűnözőket lélektani szempontból teljesen meg lehet érteni, az elkövetett rémes tett sokszor logikus folyománya az ő lelki alkatuknak. Erkölcsstani szem-

pontból a megítélés természetesen attól függ, hogy a bűnelkövetővel egy erkölcsi felfogáson vagy az ellenkezően állunk-e. Innen van, hogy a politikai vagy vallási fanatismusból bűnözőket, egy Brutust, egy Savanarollát, egy Corday Saroltát rokonérzésű kortársaik vagy az utókor a mártírság koszorújával öveznek fel, míg az ellenkező pártállásúak közönséges büntettek gyanánt tekintenek. Társadalomvédelmi és büntetőjogi szempontból azonban kétségtelen, hogy a fanatikus büntettek is általában közveszélyes egyéniségek, akik a fennálló társadalmi és állami rendszabályok értelmében megfelelő büntetéssel sujtandók, de lelki állapotukat, cselekményüknek motivumát a büntetés kiszabásánál döntő súlynak kell tekinteni. Az őszinte hazaszeretetből, belső vallásos meggyőződésből cselekvőket egészen másképen kell megítélni, mint a felforgatási, pusztítási céllal, az osztálygyűlöletből vagy féktelen hatalomvágyból, irigységből bűnözőket.

A fanatikus jellemeknek kisebb kiadása *az indulatosságból cselekvők* kisebb csoportja. Nem az alkalmi okok, a méltatlan bántalmazás miatt felgerjedt harag, a büntetőjogban u. n. erős felindulás eseteit, nem az ilyen némileg jogszerűnek tekinthető vagy legalább is menthető indulatosságból cselekvőket gondolom a fanatikusokkal egy jellemcsoportba foglalni, akik épen tipikus alakjai az alkalmi bűnelkövetőknek, hanem azokat az alkat-tulajdonságaik folytán könnyen felhevülő lobbanékony, izgékony egyéniségeket, akik állandó jellemük, indulatos temperamentumuk folytán különösen hajlamosak mások sértegetésére, akik lépten-nyomon követik el a becsületsértéseket, testi sértéseket, esetleg súlyosabb bűncselekményeket is, olykor sajtóhadjáratot zúdítanak egyes kipécézett ellenfeleikre. Ez a lelki alkat vezethet aztán perlekedési tébolyhoz is, ami a tébolyodottságnak (paranoia) egyik ismert alakja.

Az indulatos, izgékony, heves jellemű egyének, ha ez az állandó lelki alkatuk sodorta őket a bűnelkövetésbe, de elmebetegeknek még nem minősíthetők, közel állanak a fanatikusokhoz, azonban mégis megkülönböztethetők tőlük, amennyiben nem oly tépelődő, nem oly elmélkedő, megfon-

toló lélekkel követik el a bűncselekményt, mint amazok. Egy jellemcsoportba való összefoglalásukat igazolja a testi és lelki alkatuk hasonlósága, a bűnelkövetés iránti könnyű fogékonyságuk s emiatti nagyobb veszélyességük.

f) Az alkalmi vagy pillanati bűnelkövetők.

A bűnelkövetők legnagyobbkörű jellemcsoportja végül az alkalmi vagy pillanati büntettek neve alatt összefoglalt tábor. Sem az »alkalmi«, sem a »pillanati« jelző nem eléggé jellemző elnevezés, hiszen bármelyik csoportba sorozott egyén, még a megrögzött büntetett is gyakran csak a kínáló alkalom hatása alatt vagy pillanati elhatározásból követ el valamely bűncselekményt. Azonban jobb szó hiányában a büntetőjogi irodalom általában ezzel az alternatív kifejezéssel foglalja össze azokat a büntetteket, akik az előbbi, többé-kevésbé közveszélyes, különleges csoportok egyikébe sem oszthatók, vagyis semmi különösebb eltérő lelki jellemvonásuk nem állapítható meg, miért is velük szemben a rendestől eltérő különleges elbánásra, biztonsági intézkedésre sincs szükség. Nevezhetnők így őket *közönséges* vagy *rendes* bűnelkövetőknek, ami viszont szintén nem karaktertulajdonságot jelent.

Külsőleg, tételes büntetőjogilag pedig az alkalmi vagy pillanati jelzőt azért használjuk, mert ezek a normális, közönséges büntettek nem erkölcsi züllöttségből, nem megkeményedett vagy megrögzött bűnös lelkiállattal, nem fanatikus vagy indulatos alkatuk folytán, hanem az adott sajátos helyzet, a körülmények játéka folytán keverednek a bűnelkövetésbe. A társadalmi élet kiszámíthatatlan fordulatjai, a váratlan összeütközések embertársainkkal, az erkölcsileg nem eléggé fegyelmezett, vagy éppen hibás erkölcsi felfogású, rosszindulatú embert nagyon könnyen, sőt olykor a különben tisztességes, munkás életű, becsületes embert is pillanati felhevülésben vagy gyengeségből, könnyelműségből a bűnelkövetésbe sodorják.

Hiszen a legsúlyosabb büntettek, a szándékos emberölés, a rablás, gyújtogatás is elkövethető merőben alkalomszerűen, anélkül, hogy az illetőt keménylelkű, megrögzött

vagy fanatikus, vagy indulatos lelkű egyéniségnek minősíthetnők. A büntető bíróság akárhányszor súlyosító körülményül számítja a tettes terhére, hogy a szándékos emberölést, a halált okozó testi tértést »minden ok nélkül«, vagy jelentéktelen okból követte el, vagyis a súlyos büntett elkövetésére a vádlottat nem az erkölcsi züllöttség vagy a bűnelkövetési hajlam vitte, hanem most valamely elszenvedett sérelem feletti harag, a bosszú nemtelen érzelme, majd a féltékenykedés, a családi csete-paték, irigykedések, legtöbbször pedig a gazdasági helyzet, a vagyoni tönkretétel feletti elkeseredés, esetleg a vagyoneéség, a meggazdagodás vágya, vagy pedig merőben a szesz italoktól felhevített állapot. Ugyanilyen változatos motívumok kergetik a szemérem vagy a vagyon elleni büntettekbe is a normális észjárású, különben rendes életű embereket is.

A bűnügyi aetiologia ma már meglehetősen tisztázta a bűnelkövetés általános főtenyezőit, melyek az egyeseket — a szervezeti és a psychiatriai okokon kívül — bűnelkövetésre készítetik vagy abba egyenesen belesodorják. Ezeket a bűntermelő tényezőket három főcsoportba foglalhatjuk össze: 1. a temperamentummal, a lelki alkattal összefüggő, 2. a külső társadalmi — és 3. az erkölcsi hibákra visszavezethető okokra. Ezek a tényezők azonban rendszerint összefonódva, együttesen eredményezik a bűnelkövetést. Egyik embernél az egyik, másiknál a másik, vagy a harmadik tényező lesz a döntő súlyú arra, hogy egy adott esetben enged-e a rosszra ingerlő, csábító alkalmi oknak avagy le tudja küzdeni azt és a jó úton marad.

Az alkalmi vagy pillanati bűnösök lelki világát ez okból nem is lehet még oly nagy vonásokkal sem megrajzolni általánosságban, mint az előbb vázolt különleges jellemcsoportokba tartozókét. Amint elvileg visszautasítottuk a született büntettes típusát, épúgy hiábavaló kísérlet lenne a normális, a tipikus rendes büntettes jellemvonásait összeállítani. Ez a statisztikai »átlag ember« fogalmának a büntettekre való alkalmazása lenne. Már pedig ahogy a valóságban nincs átlag ember, úgy nincs átlag-büntettes, nincs átlagos rendes büntettes. Sőt ily értelemben megáll a *Prins*

Adolf paradoxonja, hogy normális ember a valóságban nem létezik, de annál több abnormális, vagyis minden büntettes, tehát a nem közveszélyes, közönséges büntettes is végeredményben, illetőleg társadalmi szempontból abnormális.

Ha tehát a közönséges alkalmi vagy pillanati bűnelkövetőkről általános rajzot kívánunk nyújtani, akkor nem helyes ezeket sem egy kalap alá venni, hiszen közöttük is kétségtelenül nagy eltérések lehetnek, sőt vannak úgy az erkölcsi megítélés, mint a lélektani megfigyelés és a társadalomvédelmi elbánás szempontjából. A közönséges bűnelkövetőket még kevésbé lehet az elkövetett bűncselekmény súlya alapján csoportosítani, alosztályokba különíteni, mint a közveszélyesek fentebbi jellemcsoportjait, egyrészt azért, mert a bűncselekményeknek a Btk.-ek és az újabb és újabb külön törvények annyi rengeteg alakját különböztetik meg, hogy ha ezek elkövetőit — a gyilkosoktól a cseresznyetolvajokig, a hazaárulóktól a koldulási tilalom megszegőjéig — külön-külön csoportokba foglalnánk, valóban egy beláthatatlan, szinte végetlen sort kellene belőlük felállítanunk, — másrészt pedig azért sem helyes a cselekmények súlya szerinti osztályozás, mert úgy erkölcsstani, mint lélektani és szociológiai szempontból a legkülönbözőbb büntettek elkövetői sokszor mégis csak hasonló jellemvonásokat mutatnak.

A csoportosítás tehát a közönséges büntettek nagy gárdájában is csak a lélektani jellem, vagyis a bűnelkövetők lelki vonásainak alapján eszközölhető. Ily alapon pedig három fő jellemcsoportot lehet megkülönböztetnünk közöttük: 1. a rosszindulatból, rosszhiszeműségből, erkölcsileg és társadalmilag helytelen és káros motivumból cselekvőket, 2. az erkölcsileg nem romlott lelkületű, de társadalmilag helytelen és káros érzelmek hatása alatt vagy csupán gondatlanságból, könnyelműségből bűnözőket és 3. az erkölcsileg is, társadalomvédelmi szempontból is menthető és méltánylást érdemlő okokból a bűn útjára kerültek.

Ez a hármas csoportosítás, ha nem oldja is meg kifogástalanul a közönséges büntettek általános jellemzését,

de valamivel közelebb hoz a büntettek lelki világának helyes felismeréséhez s nézetem szerint megfelel úgy az erkölcsi, mint a lélektani és a társadalomvédelmi megítélés követelményeinek; egyúttal a büntetőjog gyakorlati céljainak. Az bizonyos, hogy a legkülönbözőbb bűncselekményeket is, például a szándékos emberölést, a lopást, vagy a becsületsértést a valóságban az egyik vádlott rosszakaratból, aljas érzelemből, erkölcsileg elítélendő és társadalmilag is kárhoztatandó indító okokból követi el, — a másik már nem ilyen súlyosan elítélendő okokból, hanem hirtelenkedésből, többé-kevésbé igazolható felhevülésből vagy a szerencsétlen gazdasági helyzetének, a nyomornak, az éhségnek a hatása alatt, könnyelműségből, vigyázatlanságból, tehát gondatlanul, — a harmadik pedig egyenesen altruistikus érzélemmel, más nyomorgónak vagy megtámadottnak a megmentése végett vagy szülei becsületének a védelmében.

Figyelembe veendő a büntettek lelkiségének a megállapításánál a büntett elkövetése utáni magaviseletük is. Hiszen a büntetés megállapításánál és végrehajtásánál (különösen a börtönbüntetés foganatosításánál) nem csak a bűnelkövetés időpontja, de a büntettes jelenlegi állapota is épen olyan, sőt bizonyos tekintetben fontosabb időpont. Az, aki töredelmesen megbánja cselekményét, aki a legkomolyabban igyekszik az általa okozott sérelmet, kárt tehetségszerint jóvátenni, már ezzel a viselkedésével is igazolja, hogy nem oly súlyos és rosszlelkű egyéniség, mint aki a kétségtelenül bebizonyított tényeket körömszakadtáig tagadva, a bíróságot tévútra vezetni törekszik, vagy aki az elsikkasztott vagy ellopott pénzt elkártyázza, eldorbézolja vagy más erkölcstelen célra fordítja. Ezek a mozzanatok is kétségtelenül hozzájárulnak az illető büntettes igazi jellemének a megértéséhez.

A közönséges büntettek lelkületének, jellemének ez a különbözősége igazolja azt a büntetőjogi követelést, hogy a velük szemben alkalmazandó büntetési eszközöknek is változatosaknak kell lenniök, hogy a három szűkebb jellemcsoport mindenikére megfelelő s mindenik csoportba sorozott egyéniségnek saját legszűkebb alanyi bűnössége foká-

hoz alkalmazható több büntetési vagy megelőzési intézkedés is álljon a bíró rendelkezésére. Kétségtelen, hogy a fegyházra, börtönre, vagyis a kényszermunkával összekötött legszigorúbb jellegű szabadságvesztésbüntetésre csak a rosszindulatú, vagyis az erkölcsileg és társadalmi szempontból is legsúlyosabban kárhoztatható motivumból cselekvők lesznek elítélendők. Azok ellenben, akik erkölcsileg nem romlottak s csak társadalmi szempontból helytelen, káros motivumból követtek el valamely súlyos bűncselekményt, azokat egészen másjellegű, enyhébb rendszabályok szerint berendezett szabadságvesztő intézetekbe kell elhelyezni, mert az ilyen nem rosszindulatú, csak megtévedt egyéniségek rendszerint nem is szorulnak rendszeres erkölcsi javításra, de ha cselekményük súlyossága miatt mégis szabadságvesztésre ítéltetnek, velük szemben csak a mi államfogházunk fogalmának (de nem a mai tökéletlen szabályainak) megfelelő custodia honesta lenne, mint a fegyházzal párhuzamos büntetés, alkalmazandó.

A közönséges bűnelkövetők harmadik csoportjával, az erkölcsileg és társadalmileg is menthető és méltánylást érdemlő okokból vétkezőkkel szemben a szabadságvesztésnek egyáltalán nincs jogosultsága. Ezekre pénzbüntetés vagy próbárabocsátás, amit Angliában és Észak-amerikában felnőttekre is alkalmaznak (mint üdvös erkölcsi büntetést) és bírói dorgálás (szintén a felnőttekre is) tekinthető helyes és szükséges megtorlási, egyben megelőzési intézkedéseknek. Ezekre alkalmazható adott esetben a rövidebb tartamban kiszabott szabadságvesztés és a pénzbüntetés végrehajtásának a magyar jogban is — 1908. óta — meghonosított feltételes felfüggesztése is, miáltal a kisebb bűnelkövetők százait menti meg a bíróság a fogházban a romlott lelkületű fogolytársaik által való erkölcsi elrontás veszélyétől s kényszeríti az önfegyelmezés útján önmaguktól való megjobbulásra. Sőt a minimális súlyú törvényszegések miatt az újabb Btk.-ek, nálunk csak az 1930. évi külön törvény (34. tc. 125. §.) arra is felhatalmazzák a bírót, hogyha a vádlott bűnössége csekély s a cselekmény tárgyi súlya annyira jelentéktelen, hogy a büntetés sem a jogrend védelme, sem a sértettnek nyújtandó elég-

tétel érdekében nem mutatkozik szükségesnek, az ítélethozatalt mellőzhesse és az eljárást a vádlottal szemben végzésel megszüntethesse.

A büntettek különböző jellemcsoportjaira is eszerint a büntetési eszközöknek, a biztonsági és a javítónevelési intézkedéseknek egész sorozata — a halálbüntetéstől és az életfogytiglani fegyháztól vagy a teljesen határozatlan tartamú szigorított dologháztól a bírói dorgálásig, sőt a büntetés elengedéséig — áll a bíró rendelkezésére, hogy minden bűnelkövetőt — ha felelősségre volt vonható — a valóban egyéniségének, jellemének megfelelő büntetéssel sujt hasson vagy a megfelelő biztonsági, javító nevelési intézkedés elrendelésével kísérelhesse meg a társadalom védelmét az illető veszélyesnek látszó egyén bűnisméltése ellen.

A jogi akadály azonban, hogy ez az ideálisan elképzelt egyénítés a büntető igazságszolgáltatásban valóban érvényesíthető legyen, ma még abban áll, hogy a bíróságok kezét sokhelyt és sok tekintetben megkötik a büntetés-kiszabás merev szabályai, melyek ma is túlnyomóan az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyát tekintik döntőnek a büntetés nemének és mennyiségének a megállapításánál. A helyes utat azonban az eziránt szükséges reformokra kijelölték, részben kitaposták már a háború előtt és az azóta a bűnelkövetők egyes jellemcsoportjaira alkotott külön törvények, melyek a társadalmilag veszélyesebbeknek tekinthető büntettekkel szemben a megfelelő különleges intézkedések elrendelésére jogosítják fel a bíróságokat. A legközelebbi jövő büntetőjoga bizonyára ezen az úton fog tovább haladni.

*

Végigtekintve a bűnelkövetőknek a legvázlatosabban összeállított tíz jellemcsoportján: 1. a fiatakorú, — 2. a gyengeelméjű, — 3. a keménylelkű (passionatus), — 4. a megrögzött, — 5. a szélhámos, — 6. az erőszakos, — 7. a fanatikus és indulatos, — 8. az erkölcs- és társadalomellenes motivumból cselekvő alkalmi, — 9. a csupán társadalmilag helytelen és káros motivumból, — 10. az erkölcsileg és társadalmilag is menthető okokból vétkező alkalmi vagy

pillanati bűnelkövetőkön, — be kell látnunk, hogy az összes bűnelkövetőknek két vagy három jellemcsoportba tömörítése, a büntettek osztályozásának a Wahlberg, a Lombroso vagy a Liszt-féle leegyszerűsítése nem elégítheti ki sem a modern lélektan, sem az erkölcsstan, sem a büntetőjog vagy a kriminálpolitika művelőit. Amint a visszaesők megkülönböztetése az első ízben bűnözőktől, aminek mélyebb elméleti megalapozása lett a szokásszerű és az alkalmi bűnelkövetők megkülönböztetése, a további vizsgálódások során elégtelennek bizonyult, — úgy a közveszélyesek és a nem közveszélyesek vagy kevésbé közveszélyesek két avagy három osztályának az elkülönítése sem látszik többé elegendőnek s tovább kell folytatnunk a vizsgálódásokat a büntettes jellemcsoportok közelebbi és gyakorlatilag is használhatóbb megkülönböztetése iránt.

Hangsúlyozni kívánom azonban, hogy az általam megkülönböztetett tíz jellemcsoportot nem tekintem zárt osztályoknak vagy kasztoknak. Egyik csoport talán valóban csak úszóhatárokkal különíthető el a másiktól vagy — amint az itt-ott felhozott gyakorlati esetekből láthattuk — egy büntettes esetleg beosztható két vagy akár három jellemcsoportba is. Amint a bűnelkövetéstől távolmaradt egyén lelkiisége is sokszor örök rejtély marad előttünk, úgy a bűnelkövetőknél még könnyebben megesik, hogy a vádlott igazi egyéniségét, valódi lelki arculatát a leggondosabb megfigyelés és elemzés mellett is alig vagy egyáltalán nem is tudjuk megfejtetni és helyesen minősíteni. De épen ezért kívánatos és a gyakorlati igazságszolgáltatás tökéletesítése végett nagyon is szükséges a bűnelkövetők körében a lélektani és társadalomvédelmi szempontból megkülönböztethető jellemcsoportok lehető biztos körvonalazása. Ez a törekvésünk végeredményben az Aristoteles kétezer éves axiomájába torkollik bele: a nem egyenlőkkel egyenlően bánni a legnagyobb igazságtalanság.

Erre irányult az én igénytelen kísérletem is, ami lehet, hogy csak egy gyarló, büntetőjogi műnyelven u. n. absolute alkalmatlan kísérletnek fog bizonyulni a sok értékesebb között, de talán sikerült a felsorolt adatokkal legalább rá-

világítanom a mai büntettek jellemcsoportjai között tényleg fennálló nagy és fontos eltérésekre, az egyes jellemcsoportokkal való különböző elbánás szükségére, s különösen arra, hogy a bűnelkövetők lelkiségére, lelki alkatára, egyéniségük veszélyességére, a bűnelkövetés okaira és motívumaira az eddiginél nagyobb figyelemmel kell lenni. Ez nem azt jelenti, hogy az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyát figyelmen kívül akarnók hagyni, hanem azt, hogy ha büntetést vagy biztonsági intézkedést ma még csak a büntettes által okozott jogsérelemért vagy jogveszélyeztetésért s annak súlya alapján szabad is alkalmaznunk, de soha ne tévesszük szem elől, hogy *az embert*, a bűnelkövető *egyént* sujtjuk a büntetéssel vagy más joghátránnyal, ítéletünk tehát csak akkor lesz alapos és igazságos, ha megismertük és helyesen értékeltük az illetőnek *a jellemét, lelkiségét*, az ő multját és jelenlegi állapotát, de számba vettük az alkalmazandó büntetésnek vagy más intézkedésnek az ő jövőjére várható hatását is.

Aminő nagy érdeme és vivmánya a XIX. század büntetőjogi irodalmának az egyénítés elvének uralomra emelése s ezzel a törvény előtti egyenlőség és az emberiség eszméinek gyakorlati megvalósítása a büntető igazságszolgáltatásban, — épenoly nagyszabású feladatként áll még mindig a XX. század büntetőjogászai előtt *az egyénítés elvének további kiépítése*, aminek emeltyüje lesz *a büntettes jellemcsoportok* helyes, minden irányban alapos *elkülönítése*, differentiálása s ezáltal a társadalom eme belső ellenségeivel, a békés együttélés rendjét célzatosan, rosszakarattal vagy könnyelműen megtámadó vagy veszélyeztető egyénekkel szemben az igazságos megtorlás és a társadalmi védekezés két alapeszméjének minél tökéletesebb és sikeresebb megvalósítása.
